

नेपाल राष्ट्र बैंक

**NON-BANK FINANCIAL INSTITUTIONS
SUPERVISION REPORT
2023/24**

**NEPAL RASTRA BANK
NON-BANK FINANCIAL INSTITUTIONS
SUPERVISION DEPARTMENT**

गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरूको सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन

२०२३/२४

नेपाल राष्ट्र बैंक
गैर-बैंक वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभाग
बालुवाटार, काठमाडौं, नेपाल

मार्च, २०२५

अस्वीकरण

यस सुपरिवेक्षण प्रतिवेदनले विभागको सुपरिवेक्षण जिम्मेवारी र गतिविधिहरूको बारेमा जानकारीमा जनताको पहुँच बढाउने लक्ष्य राखेको छ। हाम्रो उद्देश्य सान्दर्भिक सामग्रीहरूलाई सकेसम्म सही र व्यापक रूपमा प्रस्तुत गर्नु हो। यद्यपि, नेपाल राष्ट्र बैंक र विभागले प्रतिवेदनमा समावेश तथ्याङ्क र अन्य जानकारीको लागि कुनै पनि जिम्मेवारी वा दायित्व अस्वीकार गर्दछन्।

यस प्रतिवेदनमा प्रदान गरिएको जानकारी सामान्य प्रकृतिको हो र कुनै विशेष व्यक्ति वा संस्थाको विशिष्ट परिस्थितिलाई सम्बोधन गर्ने वा चित्रण गर्ने उद्देश्यले होइन। यसबाहेक, प्रतिवेदनलाई व्यावसायिक, वित्तीय वा कानुनी सल्लाहको रूपमा व्याख्या गर्नु हुँदैन।

धेरैजसो तथ्याङ्क, तथ्याङ्क र अन्य जानकारी इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरू र नेपाल राष्ट्र बैंकको विभाग वा अन्य विभागहरूद्वारा राखिएको आन्तरिक डाटाबेसहरूबाट प्राप्त प्रतिवेदनहरूबाट लिइएका हुन्। धेरैजसो तथ्याङ्क आर्थिक वर्ष २०२३/२४ सँग सम्बन्धित भए तापनि, तथ्याङ्कको प्रकृति र उपलब्धताको कारणले गर्दा केही जानकारी यस अवधिसँग ठ्याक्कै मेल खाँदैन। यो पनि ध्यान दिनु महत्त्वपूर्ण छ कि प्रतिवेदनमा भएका तथ्याङ्क वा अन्य सामग्रीहरू आधिकारिक रूपमा प्रकाशित अन्य जानकारीसँग पूर्ण रूपमा मिल्ने ग्यारेन्टी छैनन्।

यसका साथै, प्रतिवेदनमा उल्लेखित तथ्याङ्क वा सामग्रीको प्रयोगबाट उत्पन्न हुने कुनै पनि समस्या वा मुद्दाहरूको सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंक र विभागले कुनै जिम्मेवारी लिँदैनन्।

© २०२५ नेपाल राष्ट्र बैंक

यस सुपरिवेक्षण प्रतिवेदनको सामग्रीमा नेपाल राष्ट्र बैंकले सबै अधिकार सुरक्षित राख्छ। प्रयोगकर्ताहरू प्रतिवेदनबाट प्रत्यक्ष रूपमा प्राप्त जानकारी प्रयोग गर्न स्वतन्त्र छन्। यद्यपि, प्रतिवेदनबाट कुनै पनि सामग्री कुनै पनि रूपमा वा कुनै पनि माध्यमबाट पुनः उत्पादन वा प्रतिलिपि गर्दा, स्रोतको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकलाई उद्धृत गर्नु आवश्यक छ, र सामग्रीहरू सही रूपमा प्रस्तुत गर्नुपर्छ। यदि प्रयोगकर्ताद्वारा कुनै जानकारी परिमार्जन गरिएको छ भने, यो परिवर्तन स्पष्ट रूपमा संकेत गर्नुपर्छ।

सबै जिज्ञासा र सुझावहरू तल उल्लेखित विवरणहरूमा पठाउन सकिन्छ:

गैर-बैंक वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभाग नेपाल राष्ट्र बैंक

केन्द्रीय कार्यालय

बालुवाटार, काठमाडौं, नेपाल इमेल:

nbfisd@nrb.org.np

सामग्रीको तालिका

कार्यकारी सारांश.....	१
१. परिचय.....	३
१.१ पृष्ठभूमि.....	३
१.२ विभागको सिंहावलोकन	६
१.२.१ विभागको स्थापना र समयसीमा	६
१.२.२ विभागीय जिम्मेवारीहरू / कार्यहरू	६
१.२.३ अर्गानोग्राम	
१.२.४ विभागीय कर्मचारी	७
१.३ निरीक्षण र सुपरिवेक्षणका उद्देश्यहरू:	७
१.४ अवस्थित मार्गदर्शक कागजातहरू.....	८
१.५ प्रतिवेदनका उद्देश्यहरू	८
१.६ प्रतिवेदनको क्षेत्र र सीमाहरू.....	९
२. निरीक्षण र सुपरिवेक्षण.....	१०
२.१ विभागको सुपरिवेक्षणको क्षेत्र	१०
२.२ पर्यवेक्षण पद्धति	१०
२.३ विभागको संरचना	१२
२.३.१ स्थलगत निरीक्षण कार्य	१२
२.३.२ कार्यान्वयन कार्य	१३
२.३.३ अफसाइट सुपरिवेक्षण कार्य.....	१३
२.३.४ आन्तरिक प्रशासन र नीति योजना कार्य.....	१४
२.४ विभागको सुपरिवेक्षण क्षेत्र अन्तर्गतका संस्थाहरू	१४
२.४.१ रेमिट्यान्स कम्पनीहरू.....	१४
२.४.२ मुद्रा साट्नेहरू	१६
२.४.३ विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्राप्त अन्य कम्पनीहरू	१६
२.४.४ अन्य गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरू.....	१७
२.५ स्थलगत निरीक्षण विवरण	१८
2.5.1 NBFISD	18
२.५.२ राष्ट्रिय बैंकका प्रादेशिक कार्यालयहरू.....	१८
२.६ प्रमुख मुद्दाहरू.....	१९

२.७ FXOL प्रणाली	१९
२.७.१ FXOL प्रणालीको सतरोन्नति	१९
३. वित्तीय र लेनदेन विश्लेषण	२१
३.१ रेमिट्यान्स कम्पनीहरू.....	२१
३.१.१ रेमिट्यान्स कम्पनीहरूको वित्तीय तथ्याङ्क	२१
३.१.२ क्षेत्रगत रेमिट्यान्स प्रवाह	२२
३.१.३ मासिक र वार्षिक रेमिट्यान्स प्रवाह प्रवृत्ति	२२
३.१.४ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको रेमिट्यान्स आप्रवाह प्रवृत्ति	२३
३.२ मुद्रा साट्नेहरू	२३
३.३ होटलहरू	२४
३.४ ट्राभल एजेन्सीहरू	२४
३.५ पदयात्रा एजेन्सीहरू	२५
३.६ एयरलाइन्स	२५
३.७ कार्गो कम्पनीहरू	२५
३.८ NCBL	२६
३.९ एचआईडीसीएल.....	२६
३.१० भाडा खरिद गर्ने कम्पनीहरू.....	२७
४. नियामक प्रावधानहरू	२८
४.१ विदेशी मुद्रा कारोबार गर्ने संस्थाहरूको लागि नियामक प्रावधान २८	
४.१.१ विदेशी विनिमय (नियमन) ऐन, २०१९	२८
४.१.२ राष्ट्रिय बैंक ऐन, २०५८	२८
४.१.३ नेपाल राष्ट्र बैंक रेमिट्यान्स नियमावली, २०७९	२८
४.१.४ नेपाल राष्ट्र बैंक मुद्रा परिवर्तक इजाजतपत्र तथा निरीक्षण विनियमावली, २०७७	२९
४.१.५ नेपाल राष्ट्र बैंकको विदेशी विनिमय कारोबार इजाजतपत्र तथा निरीक्षण विनियमावली, २०७७.....	२९
४.१.६ FEMD द्वारा जारी गरिएको सान्दर्भिक परिपत्रहरू.....	३०
४.२ अन्य गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरूको लागि नियामक प्रावधानहरू.....	३१
४.२.१ NCBL को लागि इजाजतपत्रका सर्तहरू र नियमहरू	३१
४.२.२ HIDCL को लागि इजाजतपत्रका सर्तहरू र नियमहरू	३२
४.२.३ भाडा खरिद कम्पनीहरूको इजाजतपत्र स्वीकृतिको लागि नीति र प्रक्रियागत प्रावधानहरू ३२	
४.३ अन्तर्राष्ट्रिय सन्दर्भ.....	३३

४.३.१ रेमिट्यान्स सेवासँग सम्बन्धित प्रावधानहरू	३३
४.३.२ एनबीएफआईसँग सम्बन्धित प्रावधानहरू.....	३४
५. क्षमता अभिवृद्धि	३६
५.१ कर्मचारीहरूको लागि घरेलु तालिम	३६
५.२ कर्मचारीहरूको लागि अन्तर्राष्ट्रिय तालिम (आर्थिक वर्ष २०२३/२४)	३७
५.३ ज्ञान साझेदारी कार्यक्रमहरू (आर्थिक वर्ष २०२३/२४ - विभागीय)	३८
५.४ सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरू (आर्थिक वर्ष २०२३/२४).....	४०
सन्दर्भहरू	४२
अनुसूचीहरू	४३

चित्रहरूको सूची

चित्र १: विभागको समयरेखा	६
चित्र २: विभागको संगठनात्मक रेखाचित्र.....	७
चित्र ३: विभाग अन्तर्गतका एकाइहरू	१२
चित्र ४: उप-एजेन्टहरूको प्रदेशगत संख्या	१६
चित्र ५: क्षेत्रगत रेमिट्यान्स प्रवाह	२२
चित्र ६: रेमिट्यान्स कम्पनीहरूबाट वार्षिक FCY आप्रवाह.....	२२
चित्र ७: रेमिट्यान्स कम्पनीहरूबाट मासिक FCY आप्रवाह.....	२२
चित्र ८: वाणिज्य बैंकहरूबाट मासिक रेमिट्यान्स	२३
चित्र ९: वाणिज्य बैंकहरूबाट वार्षिक रेमिट्यान्स	२३
चित्र १०: मुद्रा परिवर्तकहरूद्वारा MoM CFC लेनदेनहरू	२३
चित्र ११: मुद्रा परिवर्तकहरूद्वारा वार्षिक CFC कारोबारहरू	२३
चित्र १२: होटलहरूद्वारा वार्षिक CFC कारोबारहरू	२४
चित्र १३: यात्रा अनुसार वार्षिक CFC कारोबारहरू	२४
चित्र १४: ट्राभल एजेन्सीहरूद्वारा MoM CFC लेनदेनहरू	२४
चित्र १५: ट्रेकिङ एजेन्सीहरूद्वारा CFC कारोबारको मासिक मासिक	२५
चित्र १६: ट्रेकिङ एजेन्सीहरूद्वारा CFC कारोबारको वार्षिक प्रवृत्ति.....	२५
चित्र १७: एयरलाइन्स द्वारा वार्षिक FCY लेनदेन.....	२५
चित्र १८: कार्गो कम्पनीहरूद्वारा वार्षिक FCY बिक्री र फिरता	२५
चित्र १९: रेमिट्यान्स पारिस्थितिक प्रणाली (नेपाल)	२९

तालिकाहरूको सूची

तालिका १: विभागमा कर्मचारी वितरण.....	७
तालिका २: रेमिट्यान्स कम्पनीहरूको सूची	१५
तालिका ३: मुद्रा साट्नेहरूको संख्या	१६
तालिका ४: अन्य इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरू.....	१६
तालिका ५: भाडा खरिद कम्पनीहरू	१७
तालिका ६: आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा NBFISD द्वारा गरिएको अनसाइट निरीक्षण	१८
तालिका ७: आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा प्रादेशिक कार्यालयहरूद्वारा गरिएको स्थलगत निरीक्षण.....	१८
तालिका ८: रेमिट्यान्स कम्पनीहरूको समग्र वित्तीय तथ्याङ्क	२२
तालिका ९: NCBL को वित्तीय विवरण	२६
तालिका १०: HIDCL को वित्तीय अवस्था.....	२७
तालिका ११: भाडा खरिद गर्ने कम्पनीहरूको समग्र वित्तीय तथ्याङ्क	२७
तालिका १२: आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा FEMD द्वारा जारी गरिएका सान्दर्भिक परिपत्रहरू	३०
तालिका १३: घरेलु तालिमहरूको विवरण	३६
तालिका १४: अन्तर्राष्ट्रिय तालिमहरूको विवरण	३७
तालिका १५: ज्ञान बाँडफाँड कार्यक्रमहरूको विवरण	३८
तालिका १६: अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरूको विवरण	४०

संक्षिप्त रूपहरू/संक्षिप्त रूपहरू

एमएल	सम्पत्ति शुद्धीकरण विरोधी
ALPA Constellation name (optional)	सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी शुद्धीकरण) रोकथाम ऐन
BFI ले	बैंक तथा वित्तीय संस्था
BFIRD ले	बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभाग
बीएस	बिक्रम सम्बत
बीएसडी	बैंक सुपरिवेक्षण विभाग
सीएफसी	परिवर्तनीय विदेशी मुद्रा
CFT ले	आतंकवादको वित्तपोषण विरुद्ध लड्ने
एफसीवाई	विदेशी मुद्रा
एफईएमडी	विदेशी मुद्रा व्यवस्थापन विभाग
फेरा	विदेशी विनिमय (नियमन) ऐन
एफआईयू	वित्तीय खुफिया एकाइ
विदेशी मुद्रा	विदेशी मुद्रा
FXOLL वैकल्पिक	विदेशी मुद्रा इजाजतपत्र र रिपोर्टिङ प्रणाली
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (GDP)	कुल गार्हस्थ्य उत्पादन
एचआईडीसीएल	जलविद्युत लगानी तथा विकास कम्पनी लिमिटेड
मानव संसाधन	मानव संसाधन
मानव संसाधन विभाग	मानव संसाधन व्यवस्थापन विभाग
रु.	भारतीय रुपैयाँ
आईटीडी	सूचना प्रविधि विभाग
केवाईसी	आफ्नो ग्राहकलाई चिनुहोस्
एमएल	मनी लाउन्डरिंग
मम	महिना-दर-महिना
एमटीओ	मनी ट्रान्सफर अपरेटर
एमभीटीएस	पैसा वा मूल्य स्थानान्तरण सेवाहरू
एनबीएफआई	गैर-बैंक वित्तीय संस्था
एनबीएफआईएसडी	गैर-बैंक वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभाग
एनसीबीएल	राष्ट्रिय सहकारी बैंक लिमिटेड
एनएफआरएस	नेपाल वित्तीय प्रतिवेदन मानकहरू
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक	नेपाल राष्ट्र बैंक
ओसीआर	कम्पनी रजिस्ट्रारको कार्यालय

गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरूको पर्यवेक्षण प्रतिवेदन २०२३/२४

आरबीए	जोखिममा आधारित दृष्टिकोण
SAR लेन्स	शंकास्पद गतिविधि रिपोर्टिङ
एसटीआर	शंकास्पद कारोबार रिपोर्टिङ
TFName	आतंकवादी वित्त पोषण
टीटीआर	थ्रेसहोल्ड कारोबार रिपोर्टिङ
अमेरिकी डलर	संयुक्त राज्य अमेरिका डलर
वर्ष	वर्ष-दर-वर्ष

कार्यकारी निर्देशकको सन्देश

आदरणीय सरोकारवालाहरु,

गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरूको सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन २०२३/२४ तपाईं समक्ष प्रस्तुत गर्न पाउनु मेरो लागि सम्मान र सौभाग्यको कुरा हो। यो प्रतिवेदनले २०७८ साल फागुनमा स्थापना भएदेखि विभागको यात्रामा अर्को कोशेढुङ्गा चिन्ह लगाउँछ। यसले नेपाल राष्ट्र बैंक (NRB) द्वारा इजाजतपत्र प्राप्त गैर-बैंकिङ संस्थाहरूको सुपरिवेक्षकको भूमिकामा गत आर्थिक वर्षमा विभागले गरेका गतिविधिहरूलाई प्रकाश पार्छ।

यस विभागको स्थापना राष्ट्र बैंकको आफ्नो सुपरिवेक्षण भूमिकालाई सुदृढ पार्ने अटल प्रतिबद्धताको प्रमाण हो। विभागलाई विदेशी मुद्रा कारोबारमा संलग्न संस्थाहरू, साथै राष्ट्र बैंकद्वारा इजाजतपत्र प्राप्त अन्य गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण, सुपरिवेक्षण र अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी सुम्पिएको छ। पहिले, यी संस्थाहरूलाई राष्ट्र बैंकका विभिन्न विभागहरू मार्फत सुपरिवेक्षण गरिएको थियो। यद्यपि, समग्र वित्तीय प्रणालीमा तिनीहरूको बढ्दो महत्त्वलाई मान्यता दिँदै, बैंक भित्र एक समर्पित सुपरिवेक्षण विभाग स्थापना गरिएको थियो। वित्तीय क्षेत्र स्थिरता र बाह्य क्षेत्र स्थिरता सुनिश्चित गर्ने आफ्नो उद्देश्य अनुरूप, राष्ट्र बैंकले यी संस्थाहरूलाई अझ प्रभावकारी रूपमा सुपरिवेक्षण गर्ने लक्ष्य राखेको छ।

यस आर्थिक वर्षमा, विभागले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूद्वारा सञ्चालित रेमिट्यान्स गतिविधिहरूको निरीक्षणलाई समावेश गर्न आफ्नो सुपरिवेक्षणको दायरा विस्तार गरेको छ, जुन यस महत्त्वपूर्ण क्षेत्रमा पारदर्शिता र अनुपालन बढाउने दिशामा एक महत्त्वपूर्ण कदम हो। यो नयाँ पहलले नेपालको अर्थतन्त्रमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्ने रेमिट्यान्स सेवाहरूको अखण्डता र दक्षता सुनिश्चित गर्ने हाम्रो प्रतिबद्धतालाई जोड दिन्छ।

विभागले आफ्नो कार्यक्षेत्र अन्तर्गत रहेका इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूको निरीक्षण साइट र अफसाइट दुवै संयन्त्र मार्फत गर्दछ। समीक्षा अवधिमा, विभागले नियमित र अनुगमन निरीक्षणहरू गर्‍यो। निष्कर्षहरूको आधारमा, सम्बन्धित संस्थाहरूलाई नियामक प्रावधानहरूको पालना सुनिश्चित गर्न आवश्यक निर्देशनहरू जारी गरिएको थियो। दिइएको निर्देशनहरूको कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्न विभागले यी संस्थाहरूसँग सक्रिय रूपमा अनुगमन पनि गरिरहेको छ। थप रूपमा, विभागले यी संस्थाहरूले पेश गरेको लेनदेन र वित्तीय डेटाको नियमित रूपमा समीक्षा गर्दछ। पर्यवेक्षकीय दृष्टिकोण मुख्यतया अनुपालनमा आधारित रहँदा, कर्पोरेट सुशासन, जोखिम व्यवस्थापन, र आन्तरिक नियन्त्रण जस्ता क्षेत्रहरूको पनि मूल्याङ्कन गरिन्छ।

विभाग आफ्नो कार्यादेश प्रभावकारी रूपमा पूरा गर्न प्रतिबद्ध छ। अनसाइट र अफसाइट सुपरिवेक्षण बाहेक, हामीले हाम्रो

सान्दर्भिक मुद्दाहरूको बुझाइ र इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूको वरिष्ठ व्यवस्थापन र संघ सदस्यहरू सहित सरोकारवालाहरूलाई पर्यवेक्षकीय अपेक्षाहरू सञ्चार गर्ने। यसबाहेक, हाम्रा कर्मचारीहरूले आफ्नो विशेषज्ञतालाई सुदृढ पार्न घरेलु र अन्तर्राष्ट्रिय तालिमहरू सहित क्षमता-निर्माण कार्यक्रमहरूमा भाग लिएका छन्। विभागले नियामक प्रावधानहरू र पर्यवेक्षणसँग सम्बन्धित मामिलाहरूमा अन्य नियामक विभागहरू र वित्तीय गुप्तचर एकाइसँग पनि नजिकबाट समन्वय गरेको छ।

यस अवसरमा म सम्माननीय गभर्नर र डेप्युटी गभर्नरहरूप्रति उनीहरूको अटल प्रोत्साहन र मार्गदर्शनको लागि हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु। सबै कार्यकारी निर्देशकहरू र सम्बन्धित अधिकारीहरूलाई उनीहरूको निरन्तर सहयोगको लागि पनि मेरो हार्दिक धन्यवाद। विभागलाई यसको पर्यवेक्षकीय कर्तव्यहरू प्रभावकारी रूपमा पूरा गर्न सक्षम बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने हाम्रा मूल्यवान सरोकारवालाहरूको सहयोग र समर्थनको लागि म हार्दिक आभारी छु।

यस प्रतिवेदनमा योगदान पुर्याएकोमा नीति योजना इकाई र अफसाइट इकाई, विशेष गरी उपनिर्देशक सचिन राज पिपा र सहायक निर्देशक सुप्रिमा पौडेलको कडा परिश्रम र समर्पणलाई पनि म धन्यवाद दिन चाहन्छु। अन्तमा, म विभागका सबै कर्मचारीहरूलाई आफ्नो जिम्मेवारी पूरा गर्न र यो प्रतिवेदनलाई सफल बनाउन उनीहरूको प्रतिबद्धता र अथक प्रयासको लागि धन्यवाद दिन्छु।

हार्दिक शर्द्धाञ्जली
चेत प्रसाद उप्रेती
कार्यवाहक कार्यकारी निर्देशक

कार्यकारी सारांश

१. एनबीएफआईहरू विविध संस्थाहरू हुन्, ठूला निगमहरूदेखि साना, स्वतन्त्र सम्मका व्यवसायहरू। तिनीहरू बैंक वित्तपोषणको बहुमूल्य विकल्पको रूपमा काम गर्छन् र वास्तविक अर्थतन्त्रलाई सहयोग गर्न मद्दत गर्छन्। गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरूले वित्तीय समावेशीकरण बढाएर, साना व्यवसायहरूलाई सहयोग गरेर र वित्तीय सेवाहरूको विविधीकरण गरेर अर्थतन्त्रमा योगदान पुर्‍याउँछन्। कुनै पनि देशमा अवस्थित वा प्रबल रहेका प्रकारका गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरू मुख्यतया देशको आर्थिक र सामाजिक संरचना, साथै वित्तीय क्षेत्र विकासको स्तरमा निर्भर गर्दछन्।
२. विश्वव्यापी रूपमा, विगतका दशकहरूमा, विशेष गरी २००७/०८ को विश्वव्यापी वित्तीय संकट पछि, NBFIS क्षेत्र उल्लेखनीय रूपमा बढेको छ। संकट अघि लगभग ४०% हिस्सा ओगटेको यो क्षेत्रले अहिले विश्वव्यापी वित्तीय सम्पत्तिको लगभग आधा हिस्सा ओगटेको छ।
३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तुलनामा आकार र महत्त्वमा धेरै सानो भए पनि, धेरै एनबीएफआईहरू नेपाली वित्तीय प्रणालीका विभिन्न क्षेत्रहरूमा सञ्चालन हुन्छन्। नेपालको एनबीएफआई क्षेत्रले कुल वित्तीय क्षेत्रको सम्पत्तिको लगभग २०% ओगटेको छ।
४. नेपालमा, भुक्तानी सेवा, विदेशी विनिमय सेवा र ऋण सुविधाहरू प्रदान गर्ने गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरू मुख्यतया राष्ट्र बैंकद्वारा नियमन र सुपरिवेक्षण गरिन्छन्। बीमा कम्पनी र स्टक ब्रोकरहरू जस्ता अन्य गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरू नेपाल बीमा प्राधिकरण (NIA) र नेपाल धितोपत्र बोर्ड (SEBON) जस्ता अन्य नियामकहरूको कार्यक्षेत्रमा पर्छन्।
५. विदेशी मुद्रा कारोबार गर्ने संस्थाहरू, हायर पर्चेज कम्पनीहरू, राष्ट्रिय सहकारी बैंक लिमिटेड (NCBL) र जलविद्युत लगानी तथा विकास कम्पनी लिमिटेड (HIDCL) को सुपरिवेक्षण गर्ने कार्यादेशसहित २०७८ साल फागुनमा राष्ट्र बैंक भित्र गैर-बैंक वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभाग (NBFISD) स्थापना गरिएको थियो।
६. NBFISD ले आफ्नो पर्यवेक्षण क्षेत्र अन्तर्गतका संस्थाहरूको निरीक्षण साइट र अफ-साइट आधारमा गर्दछ। साइट सुपरिवेक्षण मुख्यतया अनुपालनमा आधारित हुन्छ। NBFISD ले रेमिट्यान्स कम्पनीहरू, NCBL, हायर पर्चेज कम्पनीहरू र HIDCL को मात्र निरीक्षण गर्दछ। जबकि, मुद्रा परिवर्तकहरू र विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्राप्त अन्य संस्थाहरूको हकमा, काठमाडौं उपत्यका बाहिर रहेका संस्थाहरूको पनि प्रादेशिक कार्यालयहरूद्वारा निरीक्षण गरिन्छ।

७. विभागद्वारा गरिने स्थलगत निरीक्षणका प्रकारहरू यस प्रकार छन्: नियमित निरीक्षण (पूरण-क्षेत्र निरीक्षण सहित), लक्षित निरीक्षण, विशेष निरीक्षण र अनुगमन निरीक्षण।
८. इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूद्वारा विदेशी मुद्रा कारोबारको रिपोर्टिङलाई सुव्यवस्थित गर्न राष्ट्र बैंकले मे २०१७ मा विदेशी मुद्रा इजाजतपत्र र रिपोर्टिङ (FXOL) प्रणाली लागू गरेको थियो। सुरुमा, यो प्रणाली FEMD मार्फत इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूको लागि पहुँचयोग्य थियो। हाल, प्रादेशिक कार्यालयहरूद्वारा इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरू पनि प्रणालीमा समावेश छन्।
९. आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा, विभागले कुल १५८ वटा अनसाइट निरीक्षणहरू गरेको थियो, जसमध्ये २२ वटा काठमाडौँ उपत्यका बाहिर गरिएको थियो। विभागले इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूको अफसाइट आधारमा निरन्तर अनुगमनमा पनि संलग्न रहेको थियो।
१०. कुल रेमिट्यान्स प्रवाहमा रेमिट्यान्स कम्पनीहरूले ५० प्रतिशतभन्दा बढी योगदान गर्छन्। क्षेत्रगत रूपमा रेमिट्यान्सको प्रवाहले देखाउँछ कि नेपालको लागि शीर्ष रेमिट्यान्स स्रोत क्षेत्र मध्य पूर्व हो, जसले आन्तरिक रेमिट्यान्सको ४१.८८% हिस्सा ओगटेको छ।
११. विभागले आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा चार ज्ञान आदानप्रदान कार्यक्रम र चार अन्तरक्रिया कार्यक्रम आयोजना गरेको छ। विभागका सहकर्मीहरू बीच अनुभव र ज्ञान बाँड्ने उद्देश्यले ज्ञान आदानप्रदान कार्यक्रमहरू आयोजना गरिएको छ। त्यस्तै, सम्बन्धित क्षेत्रहरूमा मुद्दाहरू र जोखिमहरू बुझ्नका साथै सम्बन्धित ऐन, नियम, निर्देशन र परिपत्रहरूको बारेमा जागरूकता बढाउन सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरू आयोजना गरिएको छ।
१२. विभागले सरोकारवालाहरूसँग धेरै अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरू र कर्मचारीहरू बीच ज्ञान आदानप्रदान कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्‍यो। यी कार्यक्रमहरूले सम्बन्धित क्षेत्रहरूमा रहेका मुद्दाहरूसँग सम्बन्धित जोखिमहरू बुझ्न विभागको प्रयासको अंशलाई बढावा दियो। विभागद्वारा सञ्चालित गतिविधिहरू वित्तीय क्षेत्र र बाह्य क्षेत्र स्थिरता कायम राख्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न लक्षित छन्।

१. परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरू (NBFIs) ले बैंकिङ इजाजतपत्र बिना व्यक्ति र व्यवसायहरूलाई वित्तीय सेवाहरू प्रदान गर्छन्। तिनीहरूको प्रस्तावहरू बैंकहरूको जस्तै हुन सक्छन्, तिनीहरूले सामान्यतया सार्वजनिक निष्पक्षहरू स्वीकार गर्न वा चेकिङ/चालू खाताहरू प्रस्ताव गर्न सक्दैनन्। NBFIs हू ठूला निगमहरूदेखि साना स्वतन्त्र संस्थाहरूसम्म विभिन्न रूपहरूमा आउँछन्। तिनीहरू परम्परागत बैंक वित्तपोषणको महत्त्वपूर्ण विकल्पको रूपमा काम गर्छन् र व्यापक अर्थतन्त्रलाई समर्थन गर्न प्रमुख भूमिका खेल्छन्। NBFIs ले वित्तीय समावेशीकरणमा योगदान पुर्‍याउँछन्, साना व्यवसायहरूलाई सहयोग गर्छन्, र उपलब्ध वित्तीय सेवाहरूको दायरा फराकिलो बनाउँछन्। NBFIs का मुख्य प्रकारहरूमा बीमा कम्पनीहरू, पेन्सन कोषहरू, लगानी कोषहरू, वित्त/ऋण कम्पनीहरू, धितो ऋणदाताहरू, र ट्रस्ट कम्पनीहरू समावेश छन्। देशमा NBFIs को व्यापकता र प्रकारहरू यसको आर्थिक संरचना र वित्तीय क्षेत्र विकासको स्तरमा निर्भर गर्दछ। यद्यपि तिनीहरू बैंकहरू जत्तिकै कडा रूपमा नियमन गरिएका छैनन्, NBFIs हू सामान्यतया केन्द्रीय बैंक सहित राष्ट्रिय अधिकारीहरू द्वारा पर्यवेक्षण गरिन्छ।

१.१.१ विश्वव्यापी वित्तीय प्रणालीमा गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरू

एनबीएफआई क्षेत्रमा सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनीहरू र बीमा फर्महरूदेखि लिएर खरिद कम्पनीहरूलाई भाडामा दिने संस्थाहरू सम्मका विस्तृत संस्थाहरू छन्। विगत केही दशकहरूमा, विशेष गरी विश्वव्यापी वित्तीय संकट पछि, यस क्षेत्रले उल्लेखनीय वृद्धि देखेको छ। संकट अघि विश्वव्यापी वित्तीय सम्पत्तिको लगभग ४०% हिस्सा एनबीएफआईहरूले ओगटेका थिए, तर अहिले तिनीहरूको लगभग आधा हिस्सा छ। विश्वव्यापी स्तरमा, एनबीएफआईहरू वित्तीय मध्यस्थतामा प्रमुख खेलाडी बनेका छन्, उदीयमान र विकासशील बजारहरूमा पूँजी प्रवाहलाई अगाडि बढाउँदै। आर्थिक तनावको समयमा तिनीहरूले स्थिरीकरणकर्ताको रूपमा पनि काम गरेका छन्, बैंक ऋण सामान्यतया घट्दा ऋण प्रदान गर्दै। यसबाहेक, एनबीएफआई क्षेत्रले वित्तीय समावेशीकरण, जोखिम एकीकरण, कोष विविधीकरण र प्रतिस्पर्धा बढाउनमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्छ। यद्यपि, आईएमएफको विश्वव्यापी वित्तीय स्थिरता प्रतिवेदनमा हाइलाइट गरिएझै, एनबीएफआई क्षेत्रको विस्तारले वित्तीय प्रणालीमा नयाँ जोखिमहरू प्रस्तुत गरेको छ, जसमा उच्च लिभरेज, तरलता बेमेल र बैंकिङ क्षेत्रसँग बढ्दो अन्तरसम्बन्ध समावेश छ।

वित्तीय स्थिरता बोर्डको गैर-बैंक वित्तीय मध्यस्थता सम्बन्धी विश्वव्यापी अनुगमन प्रतिवेदन २०२४ अनुसार, २०२३ मा NBFIs क्षेत्र ८.५% ले वृद्धि भई २३.८.८ ट्रिलियन अमेरिकी डलर पुगेको छ, जसले गर्दा कुल विश्वव्यापी वित्तीय सम्पत्तिमा NBFIs को हिस्सा ४७.२% बाट बढेर ४९.१% पुगेको छ। NBFIs क्षेत्रको वृद्धि मुख्यतया मार्क-टु-मार्केट उपकरणहरूको कारणले भएको थियो, जुन पछि पुनः स्थापित भएको थियो।

२०२२ मा उल्लेखनीय गिरावट आएको छ। त्यस्तै गरी, NBFİ संस्थाहरूमा लगानीकर्ता प्रवाहले पनि वृद्धिमा योगदान पुर्‍यायो। NBFİ को साँघुरो मापन, जसमा क्रेडिट मध्यस्थता गतिविधिहरूमा संलग्न र बैंक जस्तो वित्तीय स्थिरता जोखिम निम्त्याउन सक्ने संस्थाहरू समावेश छन्, २०२३ मा USD ७०.२ ट्रिलियन पुगेको छ, जुन कुल NBFİ सम्पत्तिको २९.५% र कुल विश्वव्यापी वित्तीय सम्पत्तिको १४.६% प्रतिनिधित्व गर्दछ।

१.१.२ गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरू: नेपाली सन्दर्भ

नेपालको वित्तीय प्रणालीमा बैंकहरू प्रमुख खेलाडी हुन्। बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभाग, राष्ट्र बैंकद्वारा प्रकाशित मासिक तथ्याङ्क अनुसार, २०८१ को असारको अन्त्यसम्ममा कुल ऋण (बैंक ऋण) र कुल गार्हस्थ्य उत्पादन अनुपात ९०.६३ प्रतिशत र कुल निक्षेप र कुल गार्हस्थ्य उत्पादन अनुपात ११३.८६ प्रतिशत थियो। आकार र महत्वमा धेरै सानो भए पनि, धेरै एनबीएफआईहरू नेपाली वित्तीय प्रणालीका विभिन्न क्षेत्रहरूमा सञ्चालनमा छन्। नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा प्रकाशित वित्तीय स्थिरता प्रतिवेदन २०२२/२३ अनुसार नेपालको एनबीएफआई क्षेत्रले कुल वित्तीय क्षेत्रको सम्पत्तिको लगभग २०% ओगटेको छ।

नेपालमा, ऋण सुविधा, भुक्तानी सेवा र विदेशी मुद्रा सेवा प्रदान गर्ने एनबीएफआईहरू राष्ट्र बैंकद्वारा नियमन र सुपरिवेक्षण गरिन्छन्। बीमा कम्पनी र स्टक ब्रोकरहरू जस्ता अन्य एनबीएफआईहरू क्रमशः नेपाल बीमा प्राधिकरण (एनआईए) र नेपाल धितोपत्र बोर्ड (सेबोन) जस्ता अन्य नियामकहरूको कार्यक्षेत्रमा पर्छन्। नेपाली वित्तीय प्रणालीमा सञ्चालन हुने केही प्रमुख एनबीएफआईहरू निम्नानुसार छन्:

क) **बीमा कम्पनीहरू:** २०२४ जुलाईको मध्यसम्ममा नेपालमा कुल ३७ बीमा कम्पनीहरू सञ्चालनमा छन्। तीमध्ये १४ जीवन बीमा कम्पनीहरू, १४ निर्र्जीवन बीमा कम्पनीहरू, २ पुनर्बीमा कम्पनीहरू र ७ लघु बीमा कम्पनीहरू (३ लघु जीवन बीमा र ४ लघु निर्र्जीवन बीमा कम्पनीहरू) छन्। यी बीमा कम्पनीहरू NIA द्वारा इजाजतपत्र प्राप्त र सुपरिवेक्षण गरिएका छन्। NRB द्वारा प्रकाशित वित्तीय स्थिरता प्रतिवेदन २०२२/२३ अनुसार, बीमा सेवाहरूद्वारा समेटिएको जनसंख्याको प्रतिशत वर्षौंदेखि निरन्तर बढेको छ र आर्थिक वर्ष २०२२/२३ मा ४४.३८ प्रतिशत पुगेको छ।

ख) **मर्चेन्ट बैंकरहरू/म्युचुअल फन्ड प्रबन्धकहरू/स्टक ब्रोकरहरू:** बजारमा नयाँ धितोपत्र जारी गर्ने काम मर्चेन्ट बैंकरहरूले व्यवस्थापन गर्छन्। जुलाई २०२४ को मध्यसम्ममा नेपालमा हाल २९ मर्चेन्ट बैंकर, २१ म्युचुअल फन्ड र ९० स्टक ब्रोकरहरू कार्यरत छन्। यसबाहेक, वाणिज्य बैंकहरूको अनुदानमा रहेका मर्चेन्ट बैंकहरूलाई म्युचुअल फन्ड व्यवस्थापन गर्न अनुमति दिइएको छ। म्युचुअल फन्डहरूले संस्थागत लगानीकर्ताको रूपमा काम गर्छन्। यी गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरू SEBON द्वारा नियमन र सुपरिवेक्षण गरिन्छन्।

- ग) बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरू (SACCOs): अनुमानित १३,००० बचत संस्थाहरू छन् नेपालमा ऋण सहकारी संस्थाहरू। तिनीहरू सहकारी विभागमा दर्ता भएका छन् र तिनीहरूको सञ्चालनको दायरा अनुसार केन्द्र, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारको निरीक्षणमा पर्दछन्। यी सहकारी संस्थाहरूले मूल रूपमा आफ्ना सदस्यहरूबाट निक्षेप स्वीकार गर्छन् र विभिन्न उद्देश्यका लागि उनीहरूलाई ऋण प्रदान गर्छन्। यी सहकारी संस्थाहरूको लागि कोषको एक महत्त्वपूर्ण स्रोत राष्ट्रिय सहकारी बैंक लिमिटेड वा लघुवित्त कम्पनीहरूबाट लिएको कोष हो।
- घ) कर्मचारी भविष्य कोष (EPF), नागरिक लगानी कोष (CIT) र सामाजिक सुरक्षा कोष (SSF): EPF ले नेपाल सरकारको तर्फबाट सरकारी, सार्वजनिक उद्यमहरू र केही निजी क्षेत्रका कर्मचारीहरूको लागि भविष्य निधि व्यवस्थापन गर्दछ। यसले सार्वजनिक क्षेत्रका कर्मचारीहरूको योगदान पेन्सन योजनाको पनि व्यवस्थापन गर्दछ। CIT ले विभिन्न अवकाश कोष योजनाहरूको व्यवस्थापन गर्दछ। त्यस्तै गरी, SSF ले योगदानमा आधारित अवकाश/सामाजिक सुरक्षा कोषहरूको व्यवस्थापन गर्दछ।
- ङ) रेमिट्यान्स कम्पनीहरू र मनी चेन्जरहरू: रेमिट्यान्स कम्पनीहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा स्थानान्तरण व्यवसाय सञ्चालन गर्न इजाजतपत्र दिइएको छ। यी कम्पनीहरूले आन्तरिक रेमिट्यान्स कारोबार प्राप्त गर्न विदेशी साझेदारहरूसँग सम्झौतामा हस्ताक्षर गर्छन्। तिनीहरूले देशभरि अवस्थित सबएजेन्टहरूको ठूलो नेटवर्क मार्फत लाभार्थीहरूलाई रेमिट्यान्स पैसा वितरण गर्ने व्यवस्था गर्छन्। रेमिट्यान्स कम्पनीहरू र मुद्रा परिवर्तकहरू राष्ट्र बैंकद्वारा इजाजतपत्र प्राप्त, नियमन र सुपरिवेक्षण गरिन्छन्।
- (च) भाडा खरिद गर्ने कम्पनीहरू: हायर पर्चेज कम्पनीहरूले व्यक्ति र कम्पनीहरूलाई हायर पर्चेज ऋण प्रदान गर्छन्। यी ऋणहरूमा उपकरण, मेसिनरी र सवारी साधन खरिदका लागि ऋण समावेश छ। जुलाई २०२४ को मध्यसम्म नेपालमा १० हायर पर्चेज कम्पनीहरू छन्। यी हायर पर्चेज कम्पनीहरू राष्ट्र बैंकद्वारा नियमन र सुपरिवेक्षण गरिन्छन्।
- छ) जलविद्युत लगानी तथा विकास कम्पनी लिमिटेड (HIDCL): एचआईडीसीएल नेपालमा जलविद्युत क्षेत्रको कोष आवश्यकताहरू सम्बोधन गर्न नेपाल सरकारले स्थापना गरेको सार्वजनिक उद्यम हो। यसले मुख्यतया जलविद्युतको उत्पादन, प्रसारण र वितरणमा लगानीको लागि कोष परिचालन गर्दछ। जुलाई २०२४ को मध्यसम्म, एचआईडीसीएलले जलविद्युत परियोजनाहरूलाई रु. ७.३५ अर्ब ऋण प्रदान गरेको छ।
- ज) राष्ट्रिय सहकारी बैंक लिमिटेड (NCBL): NCBL नेपालको एक मात्र सहकारी बैंक हो। यसले आफ्ना सदस्य सहकारी संस्थाहरूबाट निक्षेप स्वीकार गर्दछ, साथै यी संस्थाहरूलाई विभिन्न प्रकारका ऋण प्रदान गर्दछ। जुलाई २०२४ को मध्यको वित्तीय तथ्याङ्क अनुसार, NCBL ले ६१.०७ अर्ब रुपैयाँ निक्षेप परिचालन गर्दछ र आफ्ना सदस्य सहकारीहरूलाई २६.५१ अर्ब रुपैयाँ ऋण प्रदान गरेको छ।

राष्ट्र बैंकद्वारा इजाजतपत्र प्राप्त र नियमन गरिएका गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरूको सुपरिवेक्षण राष्ट्र बैंकका विभिन्न विभागहरूद्वारा पहिले गरिन्थ्यो। विदेशी मुद्रा कारोबार गर्ने संस्थाहरू, हायर पर्चेज कम्पनीहरू, राष्ट्रिय सहकारी बैंक लिमिटेड (NCBL) र जलविद्युत लगानी तथा विकास कम्पनी लिमिटेड (HIDCL) को सुपरिवेक्षण गर्ने कार्यादेशसहित २०७८ साल फागुनमा राष्ट्र बैंक भित्र गैर-बैंक वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभाग स्थापना गरिएको थियो। भुक्तानी प्रणाली सञ्चालकहरू (PSOs) र भुक्तानी प्रणाली प्रदायकहरू (PSPs) हाल राष्ट्र बैंकको भुक्तानी प्रणाली विभागद्वारा सुपरिवेक्षण गरिन्छ।

१.२ विभागको सिंहावलोकन

१.२.१ विभागको स्थापना र समयसीमा

विभाग फागुन १ गते स्थापना भएको थियो। सेन्ट, २०७८ निम्न इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूको निरीक्षण र सुपरिवेक्षणको कार्यादेश सहित:

- विदेशी मुद्रा कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरू भाडामा लिने
- कम्पनीहरू
- जलविद्युत लगानी तथा विकास कम्पनी लिमिटेड
- राष्ट्रिय सहकारी बैंक लिमिटेड

चित्र १: विभागको समयरेखा

१.२.२ विभागीय जिम्मेवारी/कार्यहरू

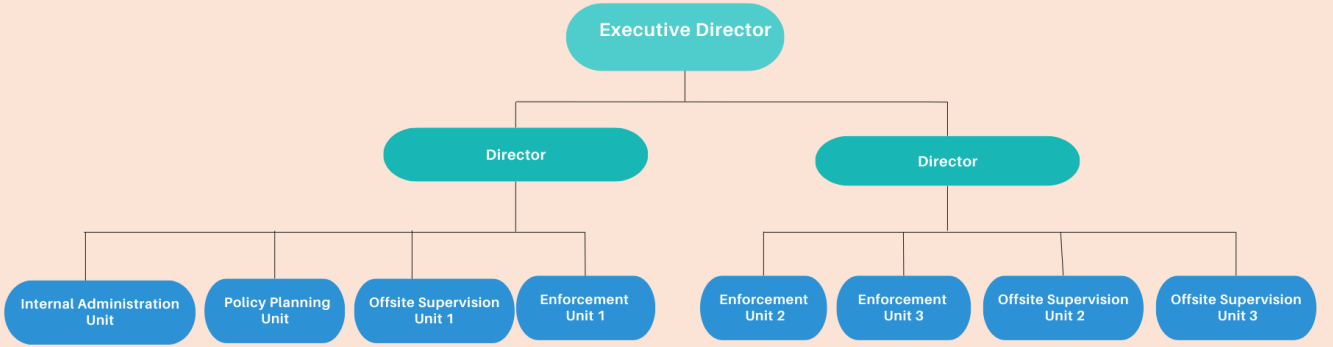
विभागको जिम्मेवारी/कार्यहरू निम्नानुसार छन्:

क) वार्षिक योजनाको आधारमा स्थलगत निरीक्षण (नियमित/पूरण-क्षेत्र, लक्षित, अनुगमन र विशेष) गर्ने।

ख) इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूको कारोबारलाई अफसाइट निगरानी मार्फत अनुगमन गर्ने।

- ग) आवश्यकता अनुसार कार्यान्वयनका कार्यहरू गर्नुहोस्।
- घ) नियमित रूपमा र आवश्यक पर्दा तथ्याङ्क र प्रतिवेदनहरू प्राप्त गर्नुहोस्।
- ङ) विभागको कार्यसँग सम्बन्धित विषयमा विभिन्न सरोकारवालाहरूसँग कार्यशाला र अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरू आयोजना गर्ने।
- च) सम्बन्धित मुद्दाहरूमा FIU र अन्य निकायहरूसँग समन्वय गर्ने। NRB का
- छ) नियामक विभागहरूलाई नीतिगत प्रतिक्रिया प्रदान गर्ने।

१.२.३ अर्गानोग्राम

चित्र २: विभागको संगठनात्मक रेखाचित्र

१.२.४ विभागीय कर्मचारीतन्त्र

२०८१ पौष महिनाको अन्त्यसम्ममा, विभागमा कार्यकारी निर्देशकको नेतृत्वमा कुल २८ कर्मचारीहरू कार्यरत छन्। पदहरूको विभाजन तलको तालिका १ मा विस्तृत रूपमा दिइएको छ:

तालिका १: विभागमा कर्मचारी वितरण

एसएन	पद	नम्बर
१.	कार्यकारी निर्देशक	१
२.	निर्देशक	१
३.	उपनिर्देशक	९
४.	सहायक निर्देशक	९
५.	प्रमुख सहायक	२
६.	सहायक	४
७.	अधीनस्थहरू	२
जम्मा		२८

१.३ निरीक्षण र सुपरिवेक्षणका उद्देश्यहरू:

NBFISD को सुपरिवेक्षण कार्यक्षेत्र अन्तर्गत NBFIS को निरीक्षण र सुपरिवेक्षणको मुख्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन्:

- यी संस्थाहरूले कारोबार सञ्चालन गर्दा सान्दर्भिक कानून, नियमन, उपनियम र निर्देशनहरूको पालना गरेको सुनिश्चित गर्न।
- इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूमा संस्थागत सुशासन, आन्तरिक नियन्त्रण र जोखिम व्यवस्थापनको समीक्षा र मूल्याङ्कन गर्ने।
- इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूको वित्तीय अवस्था र सञ्चालन प्रक्रियाहरूको समीक्षा र मूल्याङ्कन गर्ने।
- निरीक्षणको निष्कर्षको आधारमा उपयुक्त निर्देशनहरू प्रदान गर्ने र आवश्यक परेमा कार्यान्वयन कार्यहरू गर्ने।

१.४ अवस्थित मार्गदर्शक कागजातहरू

विभागको निरीक्षण र सुपरिवेक्षण गतिविधिहरू मुख्यतया निम्न ऐन, उपनियम, निर्देशन र परिपत्रहरूमा आधारित हुन्छन्:

१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८
२. विदेशी विनिमय (नियमन) ऐन, २०१९
३. नेपाल राष्ट्र बैंक गैर-बैंक वित्तीय संस्था निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियम, २०८१
४. नेपाल राष्ट्र बैंक रेमिट्यान्स विनियम, २०७९
५. नेपाल राष्ट्र बैंक मनी चेन्जर इजाजतपत्र तथा निरीक्षण विनियम, २०७७
६. विदेशी विनिमय कारोबार इजाजतपत्र र निरीक्षण विनियम, २०७७
७. विदेशी विनिमय व्यवस्थापन विभागद्वारा जारी गरिएका परिपत्रहरू
८. भाडा खरिद कम्पनीहरूको इजाजतपत्र स्वीकृतिको लागि नीति तथा प्रक्रियागत व्यवस्था, २०७०
९. इजाजतपत्रका नियम र सर्तहरू
१०. अन्य सम्बन्धित ऐन, नियम र प्रावधानहरू

प्रतिवेदनको १.५ उद्देश्यहरू

विभागको यो वार्षिक प्रतिवेदन निम्न उद्देश्यहरू राखेर तयार पारिएको छ:

१. विभागको कार्यक्षेत्र, संरचना र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको प्रक्रिया बारे सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराउने।
२. आर्थिक वर्ष २०२३/२४ को लागि रिपोर्ट गरिएको तथ्याङ्कको आधारमा इजाजतपत्र प्राप्त कम्पनीहरूको वित्तीय र कारोबार विवरण प्रस्तुत गर्ने।
३. आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा विभागले गरेका सुपरिवेक्षण सम्बन्धी गतिविधिहरूको बारेमा जानकारी गराउने।

१.६ प्रतिवेदनको क्षेत्र र सीमाहरू

यस प्रतिवेदनले मुख्यतया आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा विभागद्वारा गरिएका निरीक्षण र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी गतिविधिहरूलाई समेटेछ। प्रतिवेदनमा प्रस्तुत गरिएका वित्तीय विश्लेषणहरू मुख्यतया इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूद्वारा पेश गरिएका लेखापरीक्षण प्रतिवेदनहरूमा आधारित छन्। प्रस्तुत गरिएका कारोबार विवरणहरू इमेल र FXOL प्रणाली र NRB रिपोर्टिङ र विश्लेषण प्रणाली जस्ता अन्य अनलाइन प्लेटफर्महरू मार्फत इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूबाट प्राप्त गरिएको डेटामा सीमित छन्। यदि अन्यथा उल्लेख गरिएको छैन भने, पौष अन्त्य, २०८१ मा रिपोर्ट क्षेत्रहरूमा समावेश गरिएका इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूको सूची र संख्या।

यस प्रतिवेदनमा प्रदान गरिएका जानकारीहरू मुख्यतया सामान्य प्रकृतिका हुन् र कुनै विशेष व्यक्ति वा संस्थाको विशिष्ट परिस्थितिलाई सम्बोधन गर्ने वा चित्रण गर्ने उद्देश्यले होइनन्। यसबाहेक, प्रतिवेदनलाई व्यावसायिक, वित्तीय वा कानुनी सल्लाहको रूपमा व्याख्या गर्नु हुँदैन।

अधिकांश तथ्याङ्क आर्थिक वर्ष २०२३/२४ सँग सम्बन्धित भए तापनि, तथ्याङ्कको प्रकृति र उपलब्धताको कारणले गर्दा केही जानकारी यस अवधिसँग ठ्याक्कै मेल खाँदैनन्। यो पनि ध्यान दिनु महत्त्वपूर्ण छ कि प्रतिवेदनमा भएका तथ्याङ्क वा अन्य सामग्रीहरू आधिकारिक रूपमा प्रकाशित अन्य जानकारीसँग पूर्ण रूपमा मिल्ने ग्यारेन्टी छैनन्।

२. निरीक्षण र सुपरिवेक्षण

२.१ विभागको सुपरिवेक्षणको क्षेत्र

विभागलाई पहिले अन्य राष्ट्रिय बैंक विभागहरूले निरीक्षण गरिरहेका विभिन्न संस्थाहरूको निरीक्षण र सुपरिवेक्षण गर्ने अधिकार छ। यी इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरू विभिन्न कानून, नियम, नीति र निर्देशनहरूद्वारा नियमन र निर्देशित हुन्छन्।

विभागको सुपरिवेक्षण कार्यक्षेत्र अन्तर्गत रहेका इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरू पहिले राष्ट्र बैंकका अन्य विभागहरूद्वारा सुपरिवेक्षण गरिएका थिए:

एसएन	इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरू	सुपरिवेक्षण विभाग (अधिल्लो)
१.	विदेशी मुद्रा कारोबार गर्ने संस्थाहरू (रेमिट्यान्स कम्पनीहरू, रेमिट्यान्स सेवा प्रदान गर्ने बैंकहरू, मनी चेन्जरहरू, होटलहरू, ट्राभल र ट्रेकिङ एजेन्सीहरू, एयरलाइन्सहरू, कार्गो कम्पनीहरू र अन्य)	विदेशी मुद्रा व्यवस्थापन विभाग
२.	खरिद कम्पनीहरूलाई भाडामा लिनुहोस्	वित्त कम्पनी सुपरिवेक्षण विभाग*
३.	जलविद्युत लगानी तथा विकास कम्पनी लिमिटेड (HIDCL)	बैंक सुपरिवेक्षण विभाग
४.	राष्ट्रिय सहकारी बैंक लिमिटेड (NCBL)	लघुवित्त संस्था सुपरिवेक्षण विभाग

* अब वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभाग गठन गर्न गाभिएको छ।

२.२ पर्यवेक्षण पद्धति

NBFISD ले आफ्नो पर्यवेक्षण क्षेत्र अन्तर्गत संस्थाहरूको निरीक्षण स्थलगत र बाह्य आधारमा गर्दछ। अनसाइट सुपरिवेक्षण मुख्यतया अनुपालनमा आधारित हुन्छ। निरीक्षण टोलीले इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूले सम्बन्धित कानूनहरू साथै NRB द्वारा जारी गरिएको उपनियम, नियमन र परिपत्रहरूको पालना गरिरहेका छन् कि छैनन् भनेर जाँच गर्दछ। त्यस्तै गरी, अनसाइट निरीक्षण र अफसाइट सुपरिवेक्षण दुवैको समयमा लेनदेन र वित्तीय विवरणहरूको समीक्षा गरिन्छ। अनसाइट निरीक्षण वा अफसाइट सुपरिवेक्षणको क्रममा फेला परेका गैर-अनुपालनहरूको लागि इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूलाई सम्बन्धित संस्थाहरूलाई निर्देशन दिइन्छ। नियामक प्रावधानहरूको गम्भीर उल्लङ्घनको अवस्थामा पनि कार्यान्वयन कारबाही गर्न सकिन्छ। अनसाइट निरीक्षणहरू मुख्यतया लेनदेनको मात्रा, निरीक्षण इतिहास, भौगोलिक क्षेत्रहरू, प्रकृति जस्ता कारकहरूको आधारमा गरिन्छ।

व्यवसाय आदि। निरीक्षण र सुपरिवेक्षणलाई अझ प्रभावकारी बनाउन राष्ट्रिय बैंक गैर-बैंक वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विनियम, २०८१ लागू गरिएको छ।

NBFISD ले रेमिट्यान्स कम्पनीहरू, NCBL, हायर पर्चेज कम्पनीहरू र HIDCL को मात्र सुपरिवेक्षण गर्छ। जबकि, मुद्रा परिवर्तकहरू र विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्राप्त अन्य संस्थाहरूको हकमा, काठमाडौं उपत्यका बाहिर रहेका संस्थाहरूको पनि प्रादेशिक कार्यालयहरूले निरीक्षण गर्छन्।

स्थलगत निरीक्षण

विभागले मुख्यतया निम्न प्रकारका निरीक्षणहरू गर्दछः

- **नियमित वा पूर्ण-क्षेत्र निरीक्षण:** यो विभागद्वारा स्वीकृत वार्षिक योजनाको आधारमा गरिएको नियमित निरीक्षण हो। रेमिट्यान्स कम्पनीहरू र हायर पर्चेज कम्पनीहरू जस्ता इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूमा गरिने नियमित निरीक्षण पूर्ण प्रकृतिको हुन्छ र ती संस्थाहरूको सबै सञ्चालन र व्यावसायिक क्षेत्रहरूलाई समेट्छ। विदेशी मुद्रा स्वीकार गर्न इजाजतपत्र प्राप्त होटल, एयरलाइन्स, ट्राभल एजेन्सीहरू ट्रेकिङ एजेन्सीहरू र कार्गो कम्पनीहरू जस्ता संस्थाहरूमा गरिने नियमित निरीक्षणहरू मुख्यतया यी संस्थाहरूद्वारा गरिने विदेशी मुद्रा कारोबारहरूमा सीमित हुन्छन्।
- **लक्षित निरीक्षण:** यस प्रकारको निरीक्षण सञ्चालन वा लेनदेनको विशेष क्षेत्रमा केन्द्रित हुन्छ। लक्षित निरीक्षणहरूलाई कम पर्यवेक्षी स्रोतहरू चाहिन्छ र सामान्यतया त्यस अवधिमा विशेष संस्थाको लागि पूर्ण-क्षेत्र निरीक्षणको आवश्यकता नभएको बेला गरिन्छ।
- **विशेष निरीक्षण:** विशेष निरीक्षणहरू अफसाइट रिपोर्टहरू, मिडिया रिपोर्टिङहरू, वा सरकारी र अन्य निकायहरूबाट अनुरोधहरू वा इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरू विरुद्धको गुनासोहरू सहित बाह्य स्रोतहरूबाट प्राप्त जानकारीको आधारमा गरिन्छ।
- **अनुगमन निरीक्षण:** यस प्रकारको निरीक्षण पहिलेका निरीक्षणहरूको क्रममा संस्थाहरूलाई दिइएका निर्देशनहरूको कार्यान्वयनको अनुगमन गर्न गरिन्छ। अनुगमन निरीक्षणहरूले विभागको कार्यान्वयन कार्यलाई पूरक बनाउँछन्।

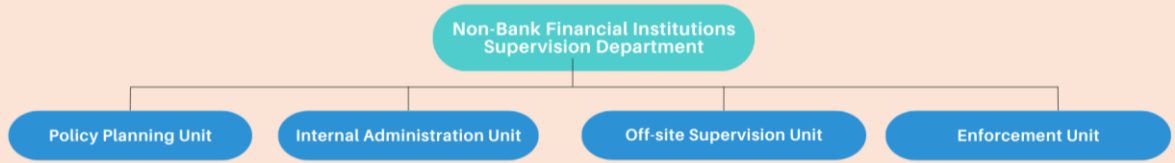
पर्यवेक्षण उपकरण र प्रविधिहरू

स्थलगत निरीक्षणको क्रममा, निरीक्षण टोलीले निम्न उपकरणहरू र प्रविधिहरू प्रयोग गर्न सक्छः

- **चेकलिस्ट:** टोलीले अनुपालन र निरीक्षण क्षेत्रहरूको लागि विस्तृत चेकलिस्ट प्रयोग गर्न सक्छ।

- **नमूना लिने:**सबैको समीक्षा गर्न सम्भव नभएकोले लेनदेन, रेकर्ड वा ग्राहक फाइलहरूको नमूना आवश्यक पर्न सक्छ। त्यस्तै गरी, शाखा वा उप-एजेन्ट आउटलेटहरूको भ्रमणको लागि नमूना आवश्यक पर्न सक्छ।
- **अन्तर्वार्ताहरू:**निरीक्षण टोलीले निरीक्षणको क्रममा बोर्ड सदस्यहरू, व्यवस्थापन, कर्मचारीहरू वा उप-एजेन्टहरूसँग छलफल गर्न सक्छ।
- **कागजातहरूको समीक्षा:**कागजातहरूको समीक्षा स्थलगत निरीक्षणको एक महत्त्वपूर्ण भाग हो। टोलीले बोर्ड मिनेट, नीति र प्रक्रियाहरू, लेखा परीक्षण रिपोर्टहरू, बैंक स्टेटमेन्टहरू, सम्झौताहरू आदि जस्ता कागजातहरूको समीक्षा गर्दछ।
- **प्रणाली र सफ्टवेयर समीक्षा:**टोलीले सम्बन्धित संस्थाहरूद्वारा कार्यान्वयन गरिएका लेखा सफ्टवेयर, कोर बैंकिङ सफ्टवेयर र रेमिट्यान्स सफ्टवेयर जस्ता आईटी प्रणाली र सफ्टवेयरको सुरक्षा र अखण्डताको समीक्षा गर्न सक्छ।

२.३ विभागको संरचना

चित्र ३: विभाग अन्तर्गतका एकाइहरू

विभागले आफ्नो निरीक्षण र सुपरिवेक्षण कार्यहरूलाई सहयोग गर्न विभिन्न एकाइहरू स्थापना गरेको छ। हाल विभागमा चार एकाइहरू छन्: नीति योजना एकाइ, अफसाइट सुपरिवेक्षण एकाइ, प्रवर्तन एकाइ र आन्तरिक प्रशासन एकाइ। यी एकाइहरूले विभागको निम्न सुपरिवेक्षण कार्यहरू गर्न एकअर्कासँग समन्वय गर्छन्।

२.३.१ स्थलगत निरीक्षण कार्य

विभागले नेपाल राष्ट्र बैंक गैर-बैंक वित्तीय संस्था निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावलीको आधारमा र स्वीकृत वार्षिक योजना अनुसार स्थलगत निरीक्षण गर्दछ। यसका साथै, यसले आवश्यकता अनुसार विशेष निरीक्षणहरू पनि गर्न सक्छ। विभिन्न एकाइका कर्मचारीहरूलाई निरीक्षण टोलीहरूमा खटाइएको छ। निरीक्षण टोलीले स्थलगत निरीक्षण पूरा भएपछि निरीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्दछ र अनुमोदन गर्ने अधिकारीबाट स्वीकृतिको लागि विभागमा प्रतिवेदन पेश गर्दछ।

स्थलगत निरीक्षण कार्यका उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन्:

- इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूले आफ्नो व्यवसाय सञ्चालन गर्ने क्रममा प्रचलित कानूनका साथै राष्ट्र बैंकद्वारा जारी गरिएका सान्दर्भिक निर्देशन र परिपत्रहरूको पालना गरिरहेका छन् कि छैनन् भन्ने कुराको जाँच गर्ने।
- इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूद्वारा विकसित र कार्यान्वयन गरिएका आन्तरिक नीतिहरू, प्रक्रियाहरू र नियन्त्रण उपायहरूको पर्याप्तताको मूल्याङ्कन गर्न।
- निरीक्षणको निष्कर्षको आधारमा इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूलाई निर्देशन र/वा सुझाव दिने।
- इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरू वा ती संस्थाका अधिकारीहरू/प्रवर्द्धकहरू विरुद्ध आवश्यक कारबाही सुरु गर्ने।

२.३.२ कार्यान्वयन कार्य

निरीक्षण प्रतिवेदन स्वीकृत भएपछि सम्बन्धित संस्थालाई निर्देशन दिइएपछि कार्यान्वयनको कार्य सुरु हुन्छ। कार्यान्वयन एक निरन्तर प्रक्रिया हो जसमा कार्यान्वयन एकाइले दिइएको निर्देशनहरूको कार्यान्वयनको प्रमाणको लागि सम्बन्धित संस्थासँग सम्पर्क गर्दछ। कार्यान्वयन एकाइले संस्था वा अधिकारीहरू विरुद्ध थप गम्भीर गैर-अनुपालन मुद्दाहरूको लागि दण्डात्मक कारबाही पनि सुरु गर्न सक्छ। विभिन्न पूर्व निरीक्षणहरूको क्रममा उठाइएका मुद्दाहरूको कार्यान्वयनको जाँच गर्न अनुगमन निरीक्षण पनि गर्न सकिन्छ। एकाइले कार्यान्वयन मुद्दाहरूको कार्यान्वयन अनुसार कार्यान्वयन म्याट्रिक्स पनि कायम राख्छ।

प्रवर्तन कार्यका निम्न उद्देश्यहरू छन्:

- स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनको आधारमा इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूलाई दिइएको निर्देशनहरूको पालना सुनिश्चित गर्न।
- गम्भीर वा बारम्बार गैर-अनुपालन समस्याहरूको मामिलामा सम्बन्धित संस्था वा अधिकारीहरू/निर्देशकहरू विरुद्ध प्रवर्तन कारबाही सुरु गर्ने।
- विभागद्वारा गरिएका कार्यान्वयन कार्यहरू समेट्ने कार्यान्वयन प्रतिवेदनहरू तयार गर्ने

२.३.३ अफसाइट सुपरिवेक्षण कार्य

अफसाइट सुपरिवेक्षण एकाइ विभागको सुपरिवेक्षण कार्यक्षेत्र अन्तर्गत इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूको अफसाइट निगरानी गर्ने काममा संलग्न छ। एकाइले आवश्यकता अनुसार लेनदेन र वित्तीय डेटाको समीक्षा र विश्लेषण गर्दछ।

बाहिरी सुपरिवेक्षण कार्यका निम्न उद्देश्यहरू छन्:

- इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूले प्रदान गरेको तथ्याङ्क र प्रतिवेदनहरूको माध्यमबाट निरन्तर अनुगमन गर्ने।

- रिपोर्ट गरिएको जानकारीको समीक्षा र विश्लेषणको आधारमा त्रैमासिक प्रतिवेदन तयार गर्ने।
- निरीक्षण टोलीलाई अफसाइट डेटा प्रदान गरेर अनसाइट निरीक्षणलाई समर्थन गर्न।

२.३.४ आन्तरिक प्रशासन र नीति योजना कार्य

आन्तरिक प्रशासन र नीति योजना एकाइहरूले अन्य एकाइहरूलाई सहयोग गर्छन् र ब्याक अफिसको रूपमा काम गर्छन्।

आन्तरिक प्रशासन र नीति योजना कार्यका निम्न उद्देश्यहरू छन्:

- आगामी वर्षको वार्षिक योजना प्रस्ताव गर्ने र चालू वर्षको योजनाको त्रैमासिक प्रगति प्रतिवेदन तयार गर्ने
- विभागद्वारा सञ्चालित निरीक्षण गतिविधिहरूको बारेमा जानकारी रेकर्ड गर्न
- विभागको जोखिम दरता कायम राख्ने र अद्यावधिक गर्ने
- अन्य विभागहरूबाट नीतिगत प्रतिक्रियाहरू प्राप्त गर्ने र प्रदान गर्ने
- विभागको बजेट प्रस्ताव गर्ने र बजेट खर्चको अनुगमन गर्ने।
- HRMD बाट वार्षिक HR कोटा र पद विवरण प्राप्त गर्ने र उपलब्ध मानव संसाधनको आन्तरिक नियुक्तिको लागि आवश्यक व्यवस्था गर्ने।
- सम्बन्धित एकाइहरूलाई आवश्यक खरिद र आपूर्ति रसद प्रदान गर्ने।
- निरीक्षण र अन्य प्रतिनिधिमण्डलको लागि यात्रा आदेश जारी गर्ने र विक्रेता र आपूर्तिकर्ताहरूलाई आवश्यक भुक्तानीको लागि वित्तीय व्यवस्थापन विभागलाई सिफारिस गर्ने।
- स्वीकृत वार्षिक योजना अनुसार अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरू आयोजना गर्ने।
- विभागीय आवश्यकता अनुसार आन्तरिक र बाह्य पक्षहरूसँग बैठक आयोजना गर्ने।

२.४ विभागको सुपरिवेक्षण क्षेत्र अन्तर्गतका संस्थाहरू

२.४.१ रेमिट्यान्स कम्पनीहरू

नेपालका रेमिट्यान्स कम्पनीहरू सीमापार रेमिट्यान्स प्रवाहमा संलग्न छन्। तिनीहरूले मनी ट्रान्सफर अपरेटरहरू वा विश्वभरका अन्य वित्तीय संस्थाहरूसँग साझेदारी गर्छन् र स्थानान्तरण गरिएको रकम लाभार्थीलाई वितरण गर्छन्, सामान्यतया उप-एजेन्टहरू वा उप-प्रतिनिधिहरूको नेटवर्क मार्फत। यी कम्पनीहरू विदेशी विनिमय (नियमन) ऐन, २०१९ र नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ द्वारा अनिवार्य रूपमा राष्ट्रिय बैंकद्वारा इजाजतपत्र प्राप्त, नियमन र सुपरिवेक्षण गरिएका छन्। यसबाहेक, मनी रेमिट्यान्सकर्ताको रूपमा, यी कम्पनीहरूको सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी शुद्धीकरण) रोकथाम ऐन, २०६४ अन्तर्गत रिपोर्टिङ संस्थाको जिम्मेवारी र दायित्वहरू छन्। रेमिट्यान्स कम्पनीहरूले कुल रेमिट्यान्स प्रवाहको पर्याप्त हिस्सा योगदान गर्छन्।

नेपाल भित्रिने रेमिट्यान्सको ठूलो हिस्सा विदेशमा रोजगारी गरिरहेका नेपाली आप्रवासीहरूबाट आउँछ। यद्यपि, रेमिट्यान्स कम्पनीहरूलाई नेपालबाट रकम पठाउन अनुमति छैन।

फागुनको अन्त्यमा, २६ वटा इजाजतपत्र प्राप्त रेमिट्यान्स कम्पनीहरू थिए। यी कम्पनीहरू मध्ये, निम्न २४ वटा सक्रिय थिए (२०८१ पौषको अन्त्यमा ६ महिनाभन्दा बढी समयावधि सकिएको थिएन):

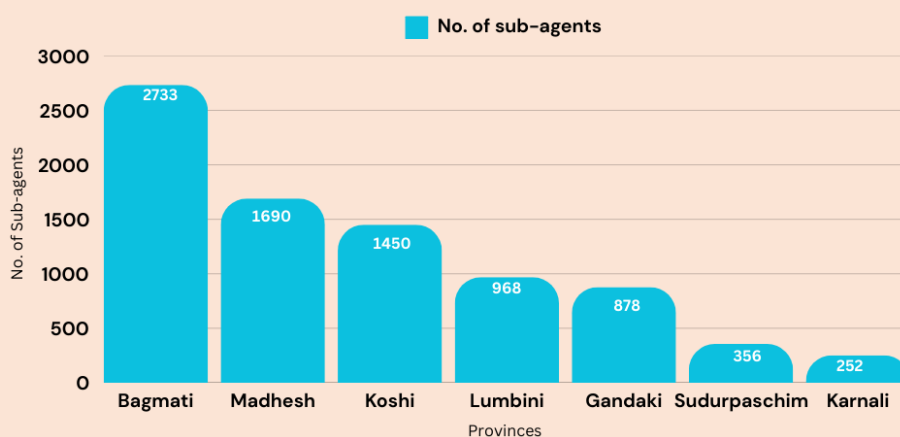
तालिका २: रेमिट्यान्स कम्पनीहरूको सूची

एसएन	कम्पनीको नाम	एसएन	कम्पनीको नाम
१	एटीटी रेमिट प्रा. लि.	१३	आइपे रेमिट प्रा. लि.
२	एडभान्स मनी ट्रान्सफर प्रा. लि.	१४	आइसेन्ड मनी ट्रान्सफर प्रा. लि.
३	सिजी फिन्को प्रा. लि.	१५	माया रेमिट प्रा. लि.
४	सिजी रेमिट प्रा. लि.	१६	माईपे मनी ट्रान्सफर प्रा. लि.
५	सिटी एक्सप्रेस मनी ट्रान्सफर प्रा. लि.	१७	नियो मनी ट्रान्सफर प्रा. लि.
६	इजीलिङ्क रेमिटेन्स प्रा. लि.	१८	नेपाल रेमिट इन्टरनेशनल प्रा. लि.
७	इसेवा मनी ट्रान्सफर प्रा. लि.	१९	प्रभु मनी ट्रान्सफर प्रा. लि.
८	गुडविल रेमिट प्रा. लि.	२०	नेपाल प्रा. लि. मा रेमिट गर्नुहोस्।
९	हाम्रो पात्रो रेमिट प्रा. लि.	२१	संसारा रेमिट प्रा. लि.
१०	हब रेमिट प्रा. लि.	२२	सूर्या रेमिट प्रा. लि.
११	हुलास रेमिट्यान्स प्रा. लि.	२३	ठमेल रेमिट प्रा. लि.
१२	आइएमई लिमिटेड	२४	युनाइटेड रेमिट प्रा. लि.

स्रोत: पौष अन्त्य, २०८१ मा FXOL प्रणाली

हालको NRB प्रावधान अन्तर्गत, सब-एजेन्टहरूले NRB बाट इजाजतपत्र प्राप्त गर्न आवश्यक छैन। रेमिट्यान्स कम्पनीहरूले आफैले रेमिट्यान्स वितरणको लागि सब-एजेन्टहरू नियुक्त गर्न सक्छन्। जनवरी, २०२५ को लागि रेमिट्यान्स कम्पनीहरूले पेश गरेको मासिक सब-एजेन्ट रिपोर्ट अनुसार प्रदेश-वार सब-एजेन्ट विवरणहरू निम्नानुसार छन्:

PROVINCE-WISE SUB AGENT

चित्र ४: उप-एजेन्टहरूको प्रदेशगत संख्या

२.४.२ मुद्रा परिवर्तनकर्ताहरू

मुद्रा परिवर्तकहरूलाई विदेशीहरू र विदेशी मुद्रा स्रोत भएका नेपालीहरूसँग विदेशी मुद्रा विनिमय गर्न इजाजतपत्र दिइएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलहरूमा अवस्थित व्यक्तिहरूलाई मात्र सीमित मात्रामा परिवर्तित विदेशी मुद्राहरू (प्रति ग्राहक २०० अमेरिकी डलरसम्म) बेच्न अनुमति प्राप्त गर्न अनुमति दिइएको छ। राष्ट्र बैंकद्वारा इजाजतपत्र प्राप्त मुद्रा परिवर्तक कम्पनीहरूको विवरण यस प्रकार छ:

तालिका ३: मुद्रा परिवर्तकहरूको संख्या

इजाजतपत्र विभाग/कार्यालय	CFC खरिद गर्दै मात्र	INR - किन्नुहोस् र बिक्री / CFC - किन्नुहोस् मात्र	INR किन्नुहोस् र बिक्री	INR - किन्नुहोस् र बिक्री
एफईएमडी	१३५	१६	०	१५१
विराटनगर	१	०	५८	५९
जनकपुर	०	३	५	८
वीरगञ्ज	४	२	९	१५
पोखरा	३५	०	०	३५
सिद्धार्थनगर	०	९	३५	४४
नेपालगञ्ज	०	०	९	९
धनगढी	०	०	२	२
जम्मा	१७५	३०	११८	३२३

स्रोत: पौष अन्त्य, २०८१ मा FXOL प्रणाली

२.४.३ विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्राप्त अन्य कम्पनीहरू राष्ट्र बैंकले होटल, ट्राभल एजेन्सी, ट्रेकिङ एजेन्सी, एयरलाइन्स, कार्गो कम्पनी र अन्य फर्म/कम्पनीहरू जस्ता संस्थाहरूलाई सेवा प्रदान गर्दा विदेशी मुद्रा स्वीकार गर्न अनुमति दिँदै विदेशी मुद्रा इजाजतपत्र प्रदान गर्दछ। FEMD बाहेक, यी संस्थाहरूलाई उनीहरूको व्यवसाय स्थान अनुसार प्रादेशिक कार्यालयहरू मार्फत पनि इजाजतपत्र प्रदान गर्न सकिन्छ।

तालिका ४: अन्य इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरू

इजाजतपत्र विभाग/ कार्यालय	एयरलाइन्स कार्गो होटल यात्रा पदयात्रा अन्य					जम्मा	
एफईएमडी	५५	४६	१४६	७१४	१४२१	३१	२,४१३
विराटनगर			४		१	२	७
जनकपुर			१				१
वीरगञ्ज			५				५
पोखरा			२६	१९	२४	६	७५

सिद्धार्थनगर			६	४	१	१	१२
नेपालगञ्ज			३		१		४
जम्मा	५५	४६	१९१	७३७	१४४८	४०	२,५१७

स्रोत: पौष अन्त्य, २०८१ मा FXOL प्रणाली

२.४.४ अन्य गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरू

क) भाडा खरिद कम्पनीहरू

हायर पर्चेज कम्पनीहरू ती कम्पनीहरू हुन् जसलाई कृषि, औद्योगिक, व्यावसायिक वा निजी उद्देश्यका लागि प्रयोग हुने मोटर सवारी साधन, मेसिनरी र अन्य उपकरणहरूको वित्तपोषणको लागि हायर पर्चेज ऋण प्रदान गर्न इजाजतपत्र प्राप्त छ। हाल राष्ट्र बैंकद्वारा इजाजतपत्र प्राप्त दश हायर पर्चेज कम्पनीहरू छन्।

तालिका ५: भाडा खरिद कम्पनीहरू

एसएन	कम्पनीको नाम	एसएन	कम्पनीको नाम
१	अग्नि हायर पर्चेज प्रा. लि.	६	एमएडब्लु हायर पर्चेज प्रा. लि.
२	बतास हायर पर्चेज प्रा. लि.	७	ओम्नी हायर पर्चेज प्रा. लि.
३	हुलास फिन सर्भ हायर पर्चेज प्रा. लि.	८	सिप्रदी हायर पर्चेज प्रा. लि.
४	जगदम्बा हायर पर्चेज प्रा. Ltd	९	स्याकार हायर पर्चेज प्रा. लि.
५	मनोकामना हायर पर्चेज प्रा. Ltd	१०	भेन्चर हायर पर्चेज प्रा. लि.

स्रोत: BFIRD, NRB

ख) एनसीबीएल

तत्कालीन सहकारी ऐन, २०४८ को धारा २६ उपधारा (५) अनुसार २०६०/०३/२५ मा NCBL स्थापना भएको थियो। यसले २०६७/०४/१० मा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सीमित बैकिङ गतिविधिहरू सञ्चालन गर्न इजाजतपत्र प्राप्त गरेको थियो। NCBL ले आफ्ना सदस्य सहकारी संस्थाहरूबाट निक्षेप स्वीकार गर्ने र ऋण प्रदान गर्ने जस्ता वित्तीय गतिविधिहरू गर्दै आएको छ। यसको केन्द्रीय कार्यालय ललितपुरको पुलचोकमा अवस्थित छ र यसका ६८ शाखाहरू छन्।

ग) एचआईडीसीएल

HIDCL नेपालमा जलविद्युत उत्पादन, प्रसारण र वितरण परियोजनाहरूमा लगानीको लागि कोष परिचालन गर्ने प्राथमिक उद्देश्यका साथ स्थापित एक सरकारी स्वामित्वको उद्यम हो। कम्पनीले २०६९/०३/२६ मा तोकिएका क्षेत्रहरूमा ऋण लगानी गर्न राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त गरेको थियो। अन्य BFIs सँगको कन्सोर्टियम वित्तपोषणको एक भागको रूपमा जलविद्युत परियोजनाहरूमा लगानी गर्नुका साथै, कम्पनीले इक्विटी लगानी पनि गरेको छ।

धेरै जलविद्युत कम्पनीहरूमा। नेपाल सरकारको कम्पनीमा बहुमत हिस्सा छ।

२.५ स्थलगत निरीक्षण विवरणहरू

२.५.१ NBFISD

तालिका ६: आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा NBFISD द्वारा गरिएको अनसाइट निरीक्षण

इजाजतपत्र प्राप्त संस्था	निरीक्षण संख्या		
	नियमित	फलो-अप	जम्मा
एनसीबीएल	१	-	१
एचआईडीसीएल	१	-	१
भाडा खरिद कम्पनीहरू	८	-	८
वाणिज्य बैंक	८	-	८
रेमिट्यान्स कम्पनीहरू	१६	८	२४
पैसा साट्नेहरू	४९	१	५०
एयरलाइन्स	६	-	६
कार्गो	४	-	४
होटल	२३	-	२३
यात्रा	१४	-	१४
पदयात्रा	१५	-	१५
अन्य	४	-	४
जम्मा	१४९	९	१५८

नोट: कुल १५८ निरीक्षणहरू मध्ये २२ वटा काठमाडौं उपत्यका बाहिर गरिएका थिए।

२.५.२ राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका प्रादेशिक कार्यालयहरू

तालिका ७: आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा प्रादेशिक कार्यालयहरूद्वारा गरिएको स्थलगत निरीक्षण

कार्यालय	पैसा परिवर्तनकर्ताहरू	होटल	यात्रा	पदयात्रा	अन्य	जम्मा
विराटनगर	१६					१६
जनकपुर	९	१	-	-	-	१०
वीरगञ्ज	७					७
पोखरा	२४	१६	१२	८	४	६४
सिद्धार्थनगर	१७					१७
नेपालगञ्ज	९	१	-	१	-	११
धनगढी	०	-	-	-	-	०
जम्मा	८२	१८	१२	९	४	१२५

स्रोत: FXOL प्रणाली

२.६ प्रमुख मुद्दाहरू

स्थलगत निरीक्षण र बाहिरी सुपरिवेक्षणको क्रममा भेटिएका केही सामान्य गैर-अनुपालन समस्याहरू तल सूचीबद्ध छन्:

- संस्थागत सुशासन र जोखिम व्यवस्थापनका समस्याहरू कमजोर
- आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली
- पर्याप्त आन्तरिक नीति र प्रक्रियाहरूको अभाव अभिलेख
- राख्ने काममा कमीहरू
- एजेन्ट र लेनदेन अनुगमनमा कमजोरीहरू उचित क्रेडिट
- मूल्याङ्कनको अभाव
- मासिक प्रतिवेदन समयमै पेश नगरिएको
- कमजोर र अपर्याप्त गुनासो व्यवस्थापन संयन्त्र अपर्याप्त
- तालिम र क्षमता विकास कार्यक्रमहरू

सम्बन्धित ऐन, नियम, निर्देशिका र परिपत्रहरूको पालना सुनिश्चित गर्न सम्बन्धित संस्थाहरूलाई निर्देशन दिइएको छ। निर्देशनहरूको कार्यान्वयनको अनुगमन प्रवर्तन इकाईले गर्छ। कार्यान्वयन स्थिति जाँच गर्न अनुगमन निरीक्षण पनि गरिएको छ।

२.७ FXOL प्रणाली

इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूद्वारा विदेशी मुद्रा कारोबारको रिपोर्टिङलाई सुव्यवस्थित गर्न राष्ट्र बैंकले मे २०१७ मा विदेशी मुद्रा इजाजतपत्र र रिपोर्टिङ प्रणाली लागू गरेको थियो। सुरुमा, यो प्रणाली FEMD मार्फत इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूको लागि पहुँचयोग्य थियो। हाल, प्रादेशिक कार्यालयहरूद्वारा इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरू पनि प्रणालीमा समावेश छन्। रिपोर्टिङ संस्थाहरूलाई अद्वितीय प्रयोगकर्ता नाम र पासवर्ड प्रदान गरिएको छ। रिपोर्टिङ प्रक्रियाको बारेमा उनीहरूलाई समय-समयमा तालिम पनि दिइएको छ।

२.७.१ FXOL प्रणालीको स्तरोन्नति गर्दै

- **स्थान म्यापिङ:** रिपोर्टिङ कम्पनीहरूको सही स्थान नक्सामा चिन्ह लगाइएको छ। रिपोर्टिङ संस्थाहरूको विभिन्न वर्गहरू पनि फिल्टर गर्न सकिन्छ। २०८१ साल पौष महिनाको अन्त्यसम्म १२०० भन्दा बढी संस्थाहरूको स्थान थपिएको छ।
- **निरीक्षण मोड्युल:** यस मोड्युलले विभाग र प्रादेशिक कार्यालयहरूले गर्ने निरीक्षणहरूको सूचीकरण गर्न अनुमति दिएको छ।
- **रिपोर्टहरू:** महिना-वार, वर्ष-वार, वार्षिक (महिनाको लागि), वार्षिक (महिना सम्म) रेमिट्यान्स प्रवाह रिपोर्टिङ थपिएको छ।

- **रिपोर्ट तथ्याङ्क:** यो नयाँ उपकरणले कम्पनीहरूले रिपोर्ट बुझाउन गरेको ढिलाइ देखाउँछ।
- **रिपोर्ट सबमिशन अनलक:** यो प्रकार्य ब्याक-डेट रिपोर्ट सबमिशनको लागि रिपोर्ट सबमिशन पोर्टल अनलक गर्न प्रयोग गर्न सकिन्छ।

३. वित्तीय र लेनदेन विश्लेषण

NBFISD ले आफ्नो कार्यक्षेत्र अन्तर्गतका संस्थाहरूको अनसाइट र अफसाइट दुवै आधारमा सुपरिवेक्षण गर्छ। अफसाइट निगरानीको लागि, इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूले आफ्नो कारोबार र वित्तीय विवरणहरू पेश गर्नुपर्नेछ। विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूले FXOL प्रणाली मार्फत विदेशी मुद्रा कारोबारको विवरण पेश गर्छन्। त्यस्तै गरी, हायर पर्चेज कम्पनीहरू र NCBL ले NRB रिपोर्टिङ र एनालिटिक्स प्रणाली मार्फत आफ्नो वित्तीय विवरण पेश गर्छन्। यसबाहेक, विभागले संस्थाहरूको कारोबार, वित्तीय र अन्य विवरणहरूसँग सम्बन्धित जानकारी इमेल मार्फत पनि प्राप्त गर्दछ।

यस प्रतिवेदनको उद्देश्यका लागि, FXOL प्रणालीबाट तथ्याङ्क २०८१ पौषको अन्त्यतिर प्राप्त गरिएको थियो जबसम्म अन्यथा उल्लेख गरिएको छैन। त्यस्तै गरी, होटल, ट्रेकिङ कम्पनीहरू जस्ता विदेशी मुद्रा कारोबार गर्ने व्यवसायहरूले रिपोर्ट गरेका कारोबारहरू मुख्यतया विदेशी मुद्रा नगद प्राप्ति र उनीहरूको विदेशी मुद्रा खातामा प्राप्त विदेशी मुद्राहरूमा सीमित छन्। यसबाहेक, विदेशी मुद्रा कारोबारको हकमा, निम्न वर्षको अगस्टदेखि जुलाईसम्मको अवधिको तथ्याङ्कलाई आर्थिक वर्षको तथ्याङ्कको रूपमा मानिन्छ। यी तथ्याङ्कहरूले विदेशीहरूलाई सेवाहरू बेचेर कमाएको वास्तविक सेवा आयलाई प्रतिबिम्बित नगर्न सक्छन्।

३.१ रेमिट्यान्स कम्पनीहरू

रेमिट्यान्स कम्पनीहरूलाई विदेशी विनिमय (नियमन) ऐन, २०१९ र नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अनुसार अन्तरराष्ट्रिय मुद्रा स्थानान्तरण व्यवसाय गर्न राष्ट्र बैंकबाट इजाजतपत्र दिइएको छ। यी कम्पनीहरूले आन्तरिक रेमिट्यान्स प्राप्त गर्न विदेशी रेमिट्यान्स कम्पनीहरू र वित्तीय संस्थाहरूसँग सम्झौता गर्छन्। रेमिट्यान्स कम्पनीहरूले कुल रेमिट्यान्स प्रवाहमा महत्वपूर्ण हिस्सा योगदान गर्छन्।

नेपाल भित्रिने रेमिट्यान्सको ठूलो हिस्सा विदेशमा रोजगारी गरिरहेका नेपाली आप्रवासीहरूबाट आउँछ। यद्यपि, रेमिट्यान्स कम्पनीहरूलाई नेपालबाट रकम पठाउन अनुमति छैन।

३.१.१ रेमिट्यान्स कम्पनीहरूको वित्तीय तथ्याङ्क

विप्रेषणको प्रतिवेदनको आधारमा विगत दुई आर्थिक वर्षको लागि रेमिट्यान्स कम्पनीहरूको समग्र वित्तीय विवरण तल दिइएको छ:

तालिका ८: रेमिट्यान्स कम्पनीहरूको समग्र वित्तीय डेटा

विवरणहरू	रकम (अरब रुपैयाँमा)		प्रतिशत परिवर्तन गस्तुहोस्
	आर्थिक वर्ष २०२३/२४	आर्थिक वर्ष २०२२/२३ (संशोधित)	
कुल सम्पत्ति	१२.९२	१२.११	६.६८%
चुक्ता पूँजी	२.९४	२.६८	१०.०९%
कुल दायित्वहरू	८.५६	७.७८	१०.०२%
रिजर्भ र अधिशेष	१.४०	१.६७	- १६.१२%
कुल आमदानी	३.१५	३.६९	- १४.६८%
कुल खर्च	२.९०	३.३९	- १४.६२%
कर अधिको खुद नाफा (घाटा)	०.२५	०.२९	- १५.४५%

स्रोत: रेमिट्यान्स कम्पनीहरूको वार्षिक प्रतिवेदन

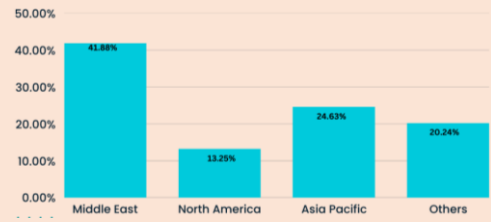
आर्थिक वर्ष २०२३/२४ को अन्त्यसम्ममा रेमिट्यान्स उद्योगको कुल सम्पत्ति रु.१२.९२ अरब पुगेको छ, जुन अघिल्लो वर्षको तुलनामा ६.६८% ले वृद्धि हो। आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा उद्योगको कुल नेटवर्थ रु.४.३४ अरब र कर अधिको कुल खुद नाफा रु.०.२५ अरब रहेको छ। विगत दुई आर्थिक वर्षमा उद्योगको नेटवर्थ र खुद नाफा लगभग उस्तै रह्यो।

३.१.२ क्षेत्रगत रेमिट्यान्स प्रवाह

क्षेत्रगत रूपमा रेमिट्यान्सको प्रवाहले देखाउँछ कि नेपालको लागि शीर्ष रेमिट्यान्स स्रोत क्षेत्र मध्य पूर्व हो, जसले मनी ट्रान्सफर कम्पनीहरू मार्फत आउने आन्तरिक रेमिट्यान्सको ४१.८८% हिस्सा ओगटेको छ। त्यस्तै, दोस्रो

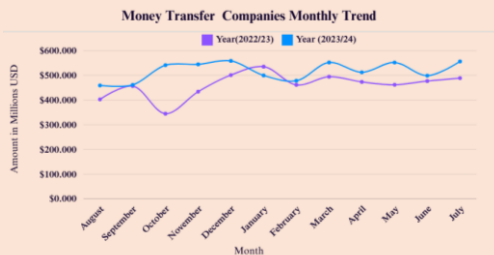
सबैभन्दा बढी रेमिट्यान्स स्रोत क्षेत्र एसिया-प्रशान्त हो, जसले २४.६३% हिस्सा ओगटेको छ, त्यसपछि अन्य क्षेत्रहरू छन् जसको रेमिट्यान्स प्रवाहमा २०.२४% हिस्सा छ। मध्य पूर्व, उत्तर अमेरिका र एसिया प्रशान्त क्षेत्रबाट आउने रेमिट्यान्स बजार हिस्सामा घट्दै गएको छ भने अन्य राष्ट्रहरूबाट आउने रेमिट्यान्स बढ्दै गएको छ।

REGION-WISE REMITTANCE INFLOW

चित्र ५: क्षेत्रगत रेमिट्यान्स प्रवाह

३.१.३ मासिक तथा वार्षिक रेमिट्यान्स प्रवाह प्रवृत्ति

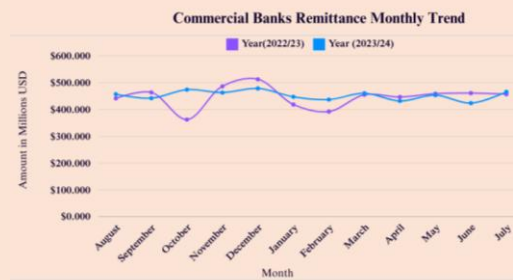
चित्र ७: MoM FCY बाट आउने प्रवाह रेमिट्यान्स कम्पनीहरू

चित्र ६: रेमिट्यान्सबाट वार्षिक FCY आप्रवाह कम्पनीहरू

विगत छ आर्थिक वर्षमा रेमिट्यान्स कम्पनीहरू मार्फत रेमिट्यान्सको प्रवाहमा निरन्तर र क्रमिक वृद्धि देखिएको छ। रेमिट्यान्स प्रवाहको महीनाको तथ्याङ्कले जनवरी महिना बाहेक आर्थिक वर्ष २०२२/२३ को सबै महिनामा रेमिट्यान्स प्रवाह बढेको देखाउँछ। यसबाहेक, महीनाको तथ्याङ्कले आर्थिक वर्ष २०२२/२३ को जनवरी महिनामा र आर्थिक वर्ष २०२३/२४ को डिसेम्बर महिनामा सबैभन्दा बढी रेमिट्यान्स प्रवाह भएको देखाउँछ। आर्थिक वर्ष २०२२/२३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा वार्षिक वृद्धि १२.३२% थियो।

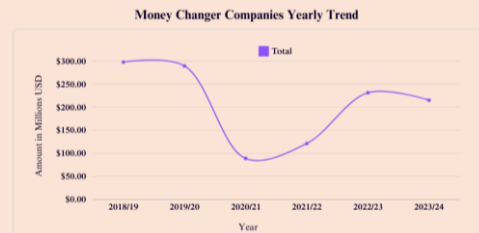
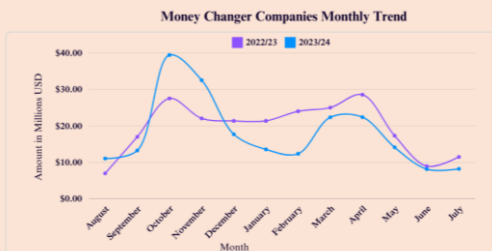
३.१.४ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको रेमिट्यान्स आप्रवाह प्रवृत्ति

चित्र ९: वार्षिक रेमिट्यान्स बाट चित्र ८: वाणिज्य बैंकहरूबाट मासिक रेमिट्यान्स वाणिज्य बैंकहरू

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट रेमिट्यान्स आप्रवाहको वार्षिक प्रवृत्ति प्रायः बढ्दो प्रवृत्तिमा रहेको छ। यद्यपि, आर्थिक वर्ष २०२२/२३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा मासिक प्रवृत्ति धेरैजसो महिनाहरूमा स्थिर रहेको छ।

३.२ मुद्रा परिवर्तनकर्ताहरू

चित्र १०: पैसाद्वारा MoM CFC लेनदेनहरू परिवर्तनकर्ताहरू

चित्र ११: पैसा अनुसार वार्षिक CFC कारोबारहरू परिवर्तनकर्ताहरू

प्रतिवेदन गरिएको तथ्याङ्क अनुसार आर्थिक वर्ष २०१७/१८ देखि आर्थिक वर्ष २०१९/२० सम्म मुद्रा परिवर्तकहरूद्वारा विदेशी मुद्राको कारोबारमा थोरै कमी आएको थियो। २०२०/२१ देखि २०२२/२३ सम्म कारोबारमा वृद्धि भएको प्रवृत्ति देखिएको छ। २०२३/२४ मा कारोबारमा थोरै कमी आएको छ। मासिक तथ्याङ्कले २०२३/२४ मा सेप्टेम्बर/अक्टोबरमा सबैभन्दा धेरै विदेशी मुद्रा कारोबार भएको देखाउँछ। यसको श्रेय यस महिनालाई दिन सकिन्छ।

पर्यटन गतिविधिहरूको लागि अनुकूल हुने भएकाले पर्यटकहरूको संख्या उच्च भएको हो। मार्च/अप्रिल नेपालमा उच्च पर्यटकीय मौसम भएकोले यो क्रम पछ्याउँछ। जुन/जुलाई/अगस्टलाई सबैभन्दा कम विदेशी मुद्रा कारोबार हुने मौसम मानिन्छ। यो नेपालमा पर्यटन गतिविधिहरूलाई असर गर्ने मनसुन र धेरै प्राकृतिक प्रकोपहरूको परिणाम हुन सक्छ।

३.३ होटलहरू

आर्थिक वर्ष २०१७/१८ देखि आर्थिक वर्ष २०२०/२१ सम्म इजाजतपत्र प्राप्त होटलहरूको विदेशी मुद्राको प्राप्तिमा गिरावट आएको छ। पर्यटन उद्योगमा सुधार आइरहेकोले विगत तीन आर्थिक वर्षमा यस क्षेत्रमा विदेशी मुद्राको कारोबार उच्च गतिमा बढिरहेको छ।

चित्र १२: होटलहरूद्वारा वार्षिक CFC कारोबारहरू

३.४ ट्राभल एजेन्सीहरू

चित्र १३: वार्षिक CFC कारोबारहरू अनुसार यात्रा

चित्र १४: यात्रा द्वारा MoM CFC लेनदेनहरू एजेन्सीहरू

आर्थिक वर्ष २०१७/१८ देखि आर्थिक वर्ष २०२०/२१ सम्म ट्राभल एजेन्सीहरूको विदेशी मुद्रा कारोबारमा तीव्र गिरावट आएको रिपोर्ट गरिएको छ। कारोबारमा यो गिरावट कोभिड-१९ महामारीसँग जोडिएको हुन सक्छ, जसले पर्यटन उद्योगलाई गम्भीर असर पारेको थियो। यद्यपि, त्यसपछि पर्यटन उद्योग बिस्तारै सुधार हुँदै जाँदा कारोबारमा थोरै वृद्धि भएको छ। यस वर्ष कारोबार अघिल्ला वर्षहरूको तुलनामा बढेको छ। यद्यपि, यो कोभिड चरण अघिको कारोबारको गतिसँग मेल खाएन। मंगलबारको तथ्याङ्कले ट्राभल एजेन्सीहरूको विदेशी मुद्रा आयमा मासिक उतारचढाव रहेको देखाउँछ, जसमा मार्च/अप्रिल र अक्टोबर/नोभेम्बर महिनाहरूमा सबैभन्दा बढी कारोबार भएको रिपोर्ट गरिएको छ, जुन नेपालको शिखर पर्यटकीय मौसम हो। आर्थिक वर्ष २०२३/२४ को मे, जुन, जुलाई बाहेक सबै महिनाहरूमा कारोबार उच्च रहेको छ।

३.५ ट्रेकिङ एजेन्सीहरू

चित्र १५: CFC लेनदेनको मासिक प्रति महिना ट्रेकिङ एजेन्सीहरू

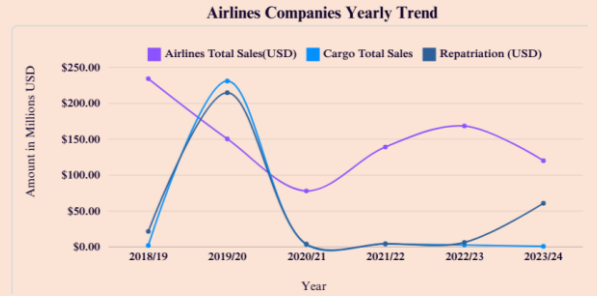

चित्र १६: ट्रेकिङ एजेन्सीहरूद्वारा CFC कारोबारको वार्षिक प्रवृत्ति

वार्षिक प्रवृत्ति तथ्याङ्कले देखाउँछ कि ट्रेकिङ कम्पनीहरूको विदेशी मुद्रा कारोबार आर्थिक वर्ष २०१८/१९ देखि आर्थिक वर्ष २०२०/२१ सम्म घटेको छ, कोभिड-१९ महामारीका कारण जसले अन्तर्राष्ट्रिय यात्रालाई गम्भीर रूपमा प्रतिबन्धित गरेको थियो। यद्यपि, यी कम्पनीहरूको कारोबार आर्थिक वर्ष २०२२/२३ मा लगभग महामारी अघिको स्तरमा पुगेको छ। २०२३/२४ मा, लेनदेन गत वर्षको तुलनामा थोरै बढेको छ र यी ६ वर्षमा अहिलेसम्मकै उच्चको रूपमा पहिचान गर्न सकिन्छ। मासिक लेनदेन प्रवृत्तिले व्यवसायको मौसमी प्रकृतिलाई चित्रण गर्दछ। अघिल्लो आर्थिक वर्ष मार्च/अप्रिललाई ट्रेकिङ क्षेत्रमा सबैभन्दा बढी विदेशी लेनदेन आप्रवाह भएको मौसमको रूपमा हेरिएको थियो, यस वर्ष सेप्टेम्बर/अक्टोबरमा मार्च/अप्रिलको तुलनामा थोरै बढी लेनदेन देखिएको छ। २ वर्षको कारोबारको तुलना गर्दा मौसमी प्रवृत्ति धेरै स्पष्ट छ।

३.६ एयरलाइन्स

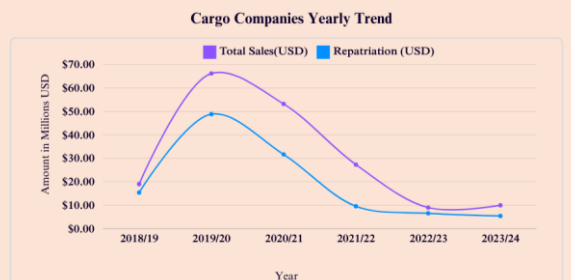
आर्थिक वर्ष २०१८/१९ देखि आर्थिक वर्ष २०२०/२१ सम्म एयरलाइन्सको विदेशी मुद्रा कारोबारमा गिरावट आएको छ। एयरलाइन्सको यो कम विदेशी मुद्रा कारोबारको कारण फेरि कोभिड-१९ का कारण यात्रा प्रतिबन्धहरू हुन सक्छन्। त्यस अवधिमा १९ महामारी। त्यसपछिका वर्षहरूमा पर्यटन उद्योगमा सुधार आएपछि, विदेशी एयरलाइन्सद्वारा गरिने विनिमय कारोबार पनि बढेको छ।

चित्र १७: एयरलाइन्सद्वारा वार्षिक FCY कारोबारहरू

३.७ कार्गो कम्पनीहरू

आफ्नो व्यवसायको क्रममा विदेशी मुद्रा स्वीकार गर्न इजाजतपत्र प्राप्त अन्य फर्महरूको विपरीत, कार्गो कम्पनीहरूले अनुभव गरे

चित्र १८: वार्षिक FCY बिक्री र स्वदेश फिर्ता कार्गो कम्पनीहरू

आर्थिक वर्ष २०१९/२० र आर्थिक वर्ष २०२०/२१ मा विदेशी मुद्रा कारोबारमा वृद्धि भएको छ। पछिल्ला दुई आर्थिक वर्षमा पर्यटन क्षेत्र सुधार हुँदै गएपछि कार्गो कम्पनीहरूको विदेशी मुद्रा कारोबार महामारी अधिको स्तरमा घट्न थालेको छ।

३.८ एनसीबीएल

NCBL को लेखापरीक्षण गरिएको वित्तीय तथ्याङ्कले आर्थिक वर्ष २०२२/२३ मा प्रयोग भएको कुल कोषको वृद्धिदर रु. ६३.४८ अर्ब रहेको देखाउँछ। आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा प्रयोग गरिएको कुल कोषको वृद्धिदर रु. ६४.६६ अर्ब पुगेको छ। कोषको सबैभन्दा ठूलो स्रोत ग्राहकहरूबाट निकषेप ४.८६ प्रतिशतले बढेर रु. ६१.०८ अर्ब पुगेको छ। यद्यपि, शेयर पूँजी रु. २.८१ अर्बबाट घटेर रु. २.७९ अर्ब पुगेको छ। सम्पत्तितर्फ, सहकारीहरूलाई दिइने ऋण र सापटी आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा २९.७३% ले घटेर रु. २२.२४ अर्ब पुगेको छ।

तालिका ९: NCBL को वित्तीय विवरण

विवरणहरू	आर्थिक वर्ष २०२३/२४	आर्थिक वर्ष २०२२/२३	प्रतिशत
	(रु. मा अर्ब)	(रु. मा अर्ब)	परिवर्तन गस्तुहोस्
कुल सम्पत्ति	६४.६६	६३.४८	१.८४%
नगद र नगद बराबर	१९.०४	१५.८६	२०.०६%
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा निकषेप	०.३३	०.३२	१.२१%
बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा निकषेप	१३.३७	६.५८	१०३.२७%
ऋण र अग्रिमहरू लाई	२२.२४	३१.६५	- २९.७३%
सुरक्षित सम्पत्ति लगानी	६.३०	७.३९	- १४.७५%
कर सम्पत्तिहरू	०.३७	०.३३	१३.२२%
लगानी सम्पत्तिहरू	१.११	०.१४	७०५.६०%
सम्पत्ति र उपकरण	०.५८	०.६३	- ८.०६%
अन्य सम्पत्तिहरू	१.३१	०.५९	१२१.७२%
कुल पूँजी र दायित्वहरू	६४.६६	६३.४८	१.८४%
ग्राहकहरूबाट निकषेप	६१.०८	५८.२५	४.८६%
अन्य दायित्वहरू	०.५१	०.४०	२६.७५%
शेयर पूँजी	२.७९	२.८१	- ०.६७%
कायम राखिएको आम्दानी	- ३.४०	- ०.०८	- ४,०४८.३८%
रिजर्भ र अधिशेष	३.६८	२.११	७४.१३%

स्रोत: वार्षिक प्रतिवेदन २०२३/२४, NCBL

३.९ एचआईडीसीएल

HIDCL को लेखापरीक्षण गरिएको वित्तीय विवरण अनुसार, कम्पनीको शेयर पूँजी आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा २२.७८ अर्ब रुपैयाँबाट बढेर २२.८७ अर्ब रुपैयाँ पुगेको छ। शेयर पूँजी कम्पनीको कोषको मुख्य स्रोत हो। विद्युत परियोजनाहरूमा ऋण आर्थिक वर्ष २०२२/२३ मा ८.९५ अर्ब रुपैयाँबाट घटेर आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा ६.८४ अर्ब रुपैयाँ पुगेको छ। मुद्दती निकषेप आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा ११.४५% ले बढेर १३.७८ अर्ब रुपैयाँ पुगेको छ। वित्तीय विवरणले कम्पनीको कोषको एक महत्वपूर्ण हिस्सा मुद्दती निकषेपको रूपमा राखिएको देखाउँछ।

तालिका १०: HIDCL को वित्तीय विवरण

विवरणहरू	जुलाईको मध्यमा (रु. अर्बमा)		वृद्धि (प्रतिशत)
	२०२३/२४	२०२२/२३	
कोषका स्रोतहरू	२६.८३	२५.४२	५.५५%
शेयर पूँजी (अग्रिम सहित)	२३.१३	२२.८२	१.३६%
रिजर्भहरू	२.०३	०.८९	१२८.०९%
कायम राखिएको आमदानी	१.२४	१.३७	- ९.४९%
हालको दायित्वहरू	०.२४	०.२२	९.०९%
गैर-चालू दायित्वहरू	०.१९	०.१२	५८.३३%
कोषको प्रयोग	२६.८३	२५.४२	५.५५%
नगद र बैंक मौज्दात	१.२७	०.४३	१९५.३५%
बैंकहरूमा मुद्दती निक्षेपहरू	१३.७९	१२.३७	११.४८%
विद्युत परियोजनाहरूमा ऋण	६.८५	९.०४	- २४.२३%
सम्पत्ति, बिजुवा र उपकरण	१.०७	०.९७	१०.३१%
अन्य सम्पत्तिहरू	३.८५	२.६१	४७.५१%

स्रोत: वार्षिक प्रतिवेदन २०२३/२४, HIDCL

३.१० भाडा खरिद कम्पनीहरू

हायर पर्चेज कम्पनीहरूको इजाजतपत्र स्वीकृतिको लागि नीति तथा कार्यविधि प्रावधान, २०७० (चौथो संशोधन, २०८०) अनुसार, हायर पर्चेज कम्पनीहरूको लागि आवश्यक न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. ३० करोड रहेको छ। इजाजतपत्र प्राप्त हायर पर्चेज कम्पनीहरूको वित्तीय विवरण संयोजनबाट प्राप्त समग्र तथ्याङ्क अनुसार, आर्थिक वर्ष २०२२/२३ मा कुल सम्पत्तिमा ३.७% ले वृद्धि भएको छ। हायर पर्चेज कम्पनीहरूको सम्पत्तिको एक प्रमुख वर्ग, ग्राहकहरूलाई दिइएको कुल ऋण र अग्रिम समीक्षा अवधिमा ४.६% ले वृद्धि भई रु. १८.६५ अर्ब पुगेको छ। त्यस्तै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट लिइने कुल ऋण ९.४६% ले वृद्धि भई रु. १०.६५ अर्ब पुगेको छ।

आर्थिक वर्ष।

तालिका ११: भाडा खरिद गर्ने कम्पनीहरूको समग्र वित्तीय डेटा

विवरणहरू	जुलाईको मध्य, २०२४ (रु. अर्बमा)	जुलाईको मध्यतिर, २०२३	वृद्धि (प्रतिशत)
		(रु. अर्बमा)	
कोषका स्रोतहरू	२२.४२	२१.२५	५.४८%
शेयर पूँजी	३.७०	३.७	०.००%
रिजर्भ र अधिशेष	२.७०	२.२८	१८.४७%
ऋण लिने सुविधा	१२.७६	१०.६५	१९.७९%
अन्य दायित्वहरू	३.२६	४.६२	- २९.५१%
कोषको प्रयोग	२२.४२	२१.२५	५.४८%
नगद र बैंक	०.७०	०.५८	२०.३९%
ऋण र अग्रिम (खुद)	१९.०१	१८.६५	१.९१%
स्थिर सम्पत्तिहरू	०.३२	०.३२	- ०.५६%
अन्य सम्पत्तिहरू	२.३९	१.६९	४१.५७%

स्रोत: सम्बन्धित कम्पनीहरूको वार्षिक प्रतिवेदन, २०२३/२४

४. नियामक प्रावधानहरू

४.१ विदेशी मुद्रा कारोबार गर्ने संस्थाहरूको लागि नियामक प्रावधानहरू

सम्बन्धित ऐनमा उल्लेख गरिएका विदेशी मुद्रा कारोबार गर्ने संस्थाहरूको इजाजतपत्र, नियमन र सुपरिवेक्षणसँग सम्बन्धित केही प्रमुख प्रावधानहरू तल उल्लेख गरिएका छन्। (यहाँ प्रमुख प्रावधानहरूको सारांश मात्र समावेश गरिएको छ। विवरणहरूको लागि कृपया सम्बन्धित कागजातहरू हेर्नुहोस्)

४.१.१ विदेशी विनिमय (नियमन) ऐन, २०१९

- विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न इच्छुक व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा संस्थाले राष्ट्र बैंकबाट इजाजतपत्र लिनु आवश्यक छ।
- राष्ट्र बैंकले समय समयमा इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूलाई आवश्यक निर्देशन दिन सक्छ। इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूले त्यस्ता निर्देशनहरूको पालना गर्न बाध्य छन्।
- नेपाल सरकार वा राष्ट्र बैंकले जुनसुकै बेला इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूको खाता वा अन्य कागजातहरूको निरीक्षण गर्न वा निरीक्षण गराउन सक्छ।

४.१.२ राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक ऐन, २०५८

ऐनको दफा ६३ अनुसार, राष्ट्र बैंकले विदेशी मुद्रा व्यवस्थापन गर्नेछ र विदेशी मुद्रा व्यवस्थापनको लागि निम्न अधिकारहरू हुनेछन्:

- विदेशी विनिमय कारोबार गर्न इच्छुक व्यक्तिहरूलाई इजाजतपत्र प्रदान गर्ने। इजाजतपत्र प्राप्त
- व्यक्तिहरूले गर्ने विदेशी विनिमय कारोबारलाई नियमन गर्न नियमन र उपनियमहरू बनाउने र निर्देशन वा सूचनाहरू जारी गर्ने।
- इजाजतपत्र प्राप्त व्यक्तिहरूको निरीक्षण, सुपरिवेक्षण र अनुगमन गर्ने।

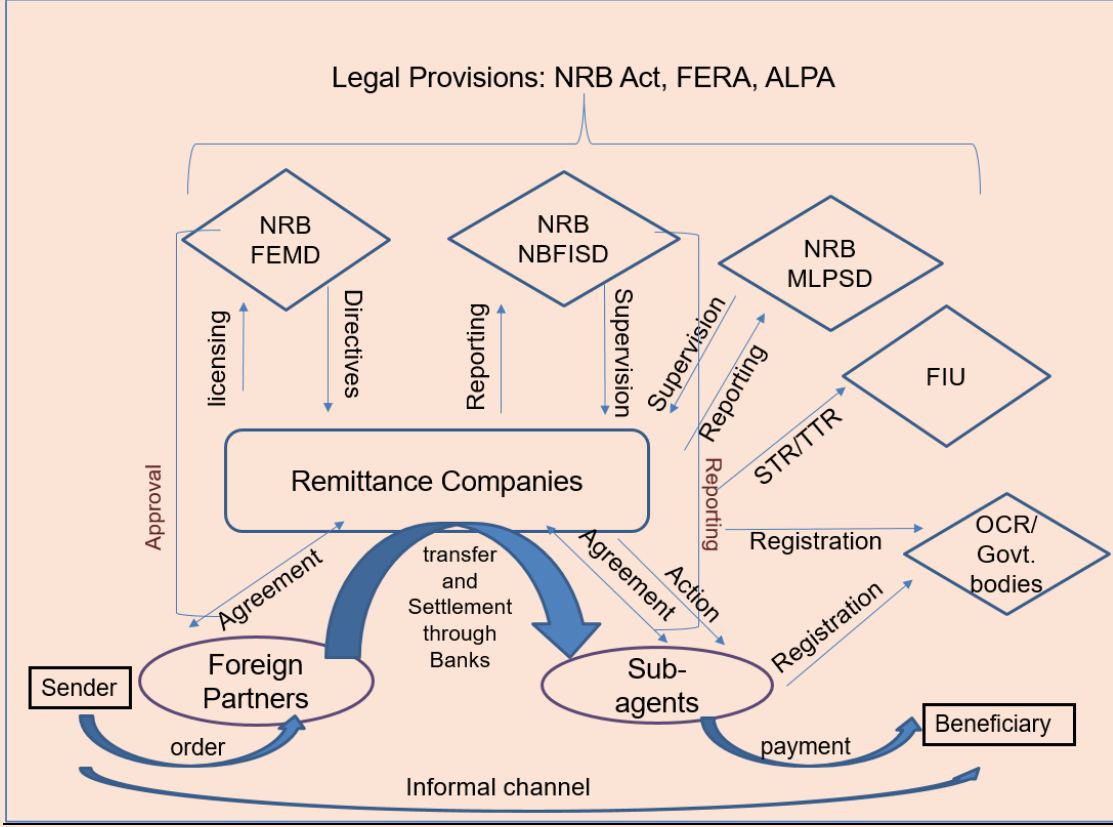
४.१.३ राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक रेमिट्यान्स नियमावली, २०७९

राष्ट्रिय बैंक रेमिट्यान्स विनियम, २०७९ मा रहेका प्रमुख प्रावधानहरू यस प्रकार छन्:

- पूँजी सम्बन्धी प्रावधानहरू (२०८४ असारको अन्त्यसम्ममा न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. १० करोड हुनेछ)
- रेमिट्यान्स कम्पनीहरूको काम र जिम्मेवारी रेमिट्यान्स कम्पनीहरूले
- गर्न नहुने कामहरू
- विदेशी संस्थाहरूसँग गरिएका सम्झौताहरूको अनुमोदन सम्बन्धी प्रावधानहरू
- इजाजतपत्र नवीकरण, निलम्बन र रद्द सम्बन्धी प्रावधानहरू दण्ड र
- कार्यान्वयन कारबाही सम्बन्धी प्रावधानहरू

- मर्जर र प्राप्ति सम्बन्धी प्रावधानहरू

चित्र १९: रेमिट्यान्स पारिस्थितिक प्रणाली (नेपाल)

४.१.४ नेपाल राष्ट्र बैंक मुद्रा परिवर्तक इजाजतपत्र तथा निरीक्षण विनियम, २०७७

नेपाल राष्ट्र बैंकको मुद्रा परिवर्तक इजाजतपत्र तथा निरीक्षण विनियमावली, २०७७ मा रहेका प्रमुख प्रावधानहरू यस प्रकार छन्:

- शुल्क र निक्षेप सम्बन्धी प्रावधानहरू
- पूँजीसँग सम्बन्धित प्रावधानहरू (सटही गर्न अनुमति दिइएको मुद्राहरूको प्रकारको आधारमा न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. १० लाख, रु. १५ लाख वा रु. २० लाख हुनेछ)
- मुद्रा परिवर्तकहरूको कार्य र जिम्मेवारीहरू
- मनी चेन्जरहरूले गर्न नहुने कार्यहरू निरीक्षण र
- सुपरिवेक्षण सम्बन्धी प्रावधानहरू
- कार्यान्वयन कारबाही, सजाय र जरिवाना सम्बन्धी प्रावधानहरू
- इजाजतपत्र नवीकरण, निलम्बन र रद्द सम्बन्धी प्रावधानहरू

४.१.५ नेपाल राष्ट्र बैंकको विदेशी विनिमय कारोबार इजाजतपत्र तथा निरीक्षण विनियमावली, २०७७

नेपाल राष्ट्र बैंकको विदेशी विनिमय कारोबार इजाजतपत्र तथा निरीक्षण विनियमावली, २०७७ मा रहेका प्रमुख प्रावधानहरू यस प्रकार छन्:

- शुल्क र निक्षेप सम्बन्धी प्रावधानहरू
- इजाजतपत्र नवीकरण र रद्द सम्बन्धी प्रावधानहरू

- इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूको काम र जिम्मेवारी
- निरीक्षण र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी प्रावधानहरू कार्यान्वयन
- कारबाही र सजाय सम्बन्धी प्रावधानहरू

४.१.६ FEMD द्वारा जारी गरिएको सान्दर्भिक परिपत्रहरू

तालिका १२: आर्थिक वर्ष २०२३/२४ मा FEMD द्वारा जारी गरिएका सान्दर्भिक परिपत्रहरू

एसएन परिपत्र	जारी मिति	संशोधित परिपत्र छैन।	संशोधित प्रावधान	
१	<u>०९/२०८०-८१</u>	२०८०/१२/०२	२४/२०८०	"भारत-नेपाल रेमिट्यान्स सुविधा योजना" को अतिरिक्त, नेपाली नागरिकहरूले ई-बैंकिङ, इन्टरनेट भुक्तानी, मोबाइल बैंकिङ, QR कोड-आधारित राष्ट्रिय भुक्तानी स्विच प्रयोग गरेर भारतीय बैंक खाताहरू मार्फत भारतबाट रेमिट्यान्स प्राप्त गर्न सक्छन् र नेपाली बैंकहरूमा व्यक्तिगत खाताहरूमा सिधै जम्मा गर्न सक्छन्।
२	<u>०५/२०८०-८१</u>	२०८०/०९/१२	२०७९/०७	रेमिट्यान्स लेनदेन सम्झौता समाप्त गर्न, पूर्व-फन्ड गरिएको ब्यालेन्सबाट बाँकी रकम १५,००० अमेरिकी डलर सम्मको रकम बैंकको स्वीकृति बिना फिरता गर्न सकिन्छ। यसको लागि रेमिट्यान्स सम्झौताको स्वीकृति, विदेशी पक्षबाट अनुरोध, खाताको बैंक स्टेटमेन्ट, र पछिल्लो छ महिनाको प्राप्त रकमको SWIFT सन्देश आवश्यक पर्दछ।
			२०७९/१२	इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूले विदेशीहरूबाट नेपाली मुद्रा स्वीकार गर्दा FEER को प्रतिलिपि लिनु पर्छ।
			२०७९/१२	यदि विदेशीले कुनै अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था वा कूटनीतिक नियोगमा ६ महिनाभन्दा बढी समय काम गरेको छ र नेपालमा बसेको छ भने, अन्य बिलहरूको भुक्तानी

				ती विदेशीहरूबाट नेपाली रुपैयाँमा अन्तर्राष्ट्रिय उडान र कार्गो लिन सकिन्छ।
			२०७९/१२	ट्राभल एजेन्सीहरू, ट्रेकिङ एजेन्सीहरू, कार्गो कुरियर एजेन्टहरू, होटलहरू, आदि जस्ता संस्थाहरूले विदेशी मुद्रा कारोबार भएको ३० दिन भित्र विदेशबाट स्वदेश फिर्ता ल्याउनु पर्नेछ। साथै, सम्बन्धित विवरणहरू प्रत्येक त्रैमासिक समाप्त भएको १५ दिन भित्र नेपाल राष्ट्र बैंकको विदेशी मुद्रा व्यवस्थापन विभागमा पठाउनु पर्नेछ।
			१७/२०७९	विदेशी मुद्रा बेचन इजाजतपत्र प्राप्त मनीचेन्जरहरूले आवश्यक विवरणहरू पछि बैंक वित्तीय संस्थालाई बुझाउने सर्तमा बैंक वित्तीय संस्थाहरूबाट विदेशी मुद्रामा रकम झिक्न सक्छन्।
			२४/२०७९	कुनै पनि इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले एनपीआरमा मात्र रकम उल्लेख गरेर रेमिट्यान्स वा अन्य प्रयोजनका लागि विदेशबाट मुद्रा ल्याउन सक्दैन।
			२४/२०७९	व्यक्ति/संस्था/फर्महरूले रेमिट्यान्स कम्पनीहरू मार्फत विभिन्न उद्देश्यका लागि प्रति दिन २० लाखसम्म रकम ल्याउन सक्छन्।
			२०७९/२६	विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूले प्रत्येक कारोबारमा FEER जारी गर्नुपर्नेछ।
३	<u>०४/२०८०-८९</u>	२५/०८/२०८०		विदेशी विनिमय कारोबार इजाजतपत्र तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०७७ मा संशोधन

४.२ अन्य गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरूको लागि नियामक प्रावधानहरू

४.२.१ NCBL को लागि इजाजतपत्रका सर्तहरू र नियमहरू

NCBL लाई इजाजतपत्र प्रदान गर्दा उल्लेख गरिएका केही नियम र सर्तहरू यस प्रकार छन्:

- लघुवित्त संस्था जस्तै न्यूनतम पूँजी कोष र तरलता स्तर कायम राखनुहोस्।
- ऋण, ब्याजदर, तरलता र पूँजीको सम्बन्धमा राष्ट्र बैंकको निर्देशन/निर्देशनहरूको पालना गर्नुहोस्।
- संस्थाको संघको धारा संशोधन गर्नु अघि राष्ट्र बैंकबाट पूर्व स्वीकृति प्राप्त गर्नुहोस्।
- नयाँ शाखा खोल्दा राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति लिनुहोस्।
- कुल ऋण र निक्षेप र प्राथमिक पूँजीको अनुपात ८०% भन्दा बढी हुनु हुँदैन। राष्ट्र बैंकले आवश्यक अनुसार प्रतिवेदन बुझाउनुहोस्।

४.२.२ HIDCL को लागि इजाजतपत्रका सर्तहरू र नियमहरू

HIDCL लाई इजाजतपत्र प्रदान गर्दा उल्लेख गरिएका केही नियम र सर्तहरू यस प्रकार छन्:

- कम्पनीको सञ्चालक समितिबाट स्वीकृति लिएपछि ऋण प्रदान गर्न आवश्यक नीति तथा उपनियमहरू कम्पनीले लागू गर्नुपर्नेछ।
- कम्पनीले राष्ट्र बैंकले माग गरेअनुसार प्रतिवेदन बुझाउनु पर्नेछ।
- कम्पनीलाई राष्ट्रिय बैंकले नियमन र सुपरिवेक्षण गर्नेछ। निरीक्षणको क्रममा जानकारी प्राप्त गर्नु कम्पनीको कर्तव्य हो।

४.२.३ भाडा खरिद कम्पनीहरूको इजाजतपत्र स्वीकृतिको लागि नीति र प्रक्रियागत प्रावधानहरू

भाडा खरिद कम्पनीहरूको लागि नीति तथा कार्यविधि व्यवस्था, २०७९ मा उल्लेख गरिएका केही प्रावधानहरू यस प्रकार छन्:

- न्यूनतम चुक्ता पूँजी सम्बन्धी व्यवस्था (रु. ३० करोड) इजाजतपत्र
- नवीकरण सम्बन्धी व्यवस्था।
- कार्यकारी प्रमुख/प्रबन्ध निर्देशकको नियुक्ति सम्बन्धी प्रावधान। आफ्नो कुल सम्पत्तिको
- १० गुणाभन्दा बढी ऋण लिन अनुमति छैन।
- ब्याजदर स्प्रेड ४% भित्र कायम राखनुहोस्।
- ऋणमा एकल दायित्व सीमा (SOL) कम्पनीको कुल सम्पत्तिको ३०% हो। वार्षिक जरिवाना
- ब्याज दर २% भन्दा बढी हुनु हुँदैन।
- ऋण मूल्य (LTV) अनुपात ८०% गैर-बैंक नियमावली अनुसार
- कायम राखनुहोस्।

४.३ अन्तर्राष्ट्रिय सन्दर्भ

४.३.१ रेमिट्यान्स सेवासँग सम्बन्धित प्रावधानहरू

२००७ मा वर्ड बैंक र बैंक फर इन्टरनल सेटलमेन्ट्स (BIS) ले संयुक्त रूपमा अन्तर्राष्ट्रिय रेमिट्यान्स सेवाहरूको लागि सामान्य सिद्धान्तहरू प्रकाशित गरे। सामान्य सिद्धान्तहरू सुरक्षित र कुशल अन्तर्राष्ट्रिय रेमिट्यान्स सेवाहरू प्राप्त गर्ने सार्वजनिक नीति उद्देश्यहरूमा लक्षित छन्। यस उद्देश्यका लागि, सेवाहरूको बजार प्रतिस्पर्धात्मक, पारदर्शी, पहुँचयोग्य र बलियो हुनुपर्छ।

बाकस १: अन्तर्राष्ट्रिय रेमिट्यान्स सेवाहरूको लागि सामान्य सिद्धान्तहरू

पारदर्शिता र उपभोक्ता संरक्षण

सामान्य सिद्धान्त १. रेमिट्यान्स सेवाहरूको बजार पारदर्शी हुनुपर्छ र पर्याप्त उपभोक्ता संरक्षण हुनुपर्छ।

भुक्तानी प्रणाली पूर्वाधार

सामान्य सिद्धान्त २. रेमिट्यान्स सेवाहरूको दक्षता बढाउन सक्ने सम्भावना भएको भुक्तानी प्रणाली पूर्वाधारमा सुधारलाई प्रोत्साहन गरिनुपर्छ।

कानुनी र नियामक वातावरण

सामान्य सिद्धान्त ३. रेमिट्यान्स सेवाहरूलाई सम्बन्धित क्षेत्राधिकारमा बलियो, पूर्वानुमानयोग्य, गैर-भेदभावपूर्ण र समानुपातिक कानुनी र नियामक ढाँचाद्वारा समर्थित हुनुपर्छ।

बजार संरचना र प्रतिस्पर्धा

सामान्य सिद्धान्त ४. रेमिट्यान्स उद्योगमा घरेलु भुक्तानी पूर्वाधारमा उपयुक्त पहुँच सहित प्रतिस्पर्धात्मक बजार अवस्थालाई बढावा दिनुपर्छ।

सुशासन र जोखिम व्यवस्थापन

सामान्य सिद्धान्त ५. रेमिट्यान्स सेवाहरूलाई उपयुक्त शासन र जोखिम व्यवस्थापन अभ्यासहरूद्वारा समर्थित गरिनुपर्छ।

रेमिट्यान्स सेवा प्रदायक र सार्वजनिक निकायहरूको भूमिका

क. रेमिट्यान्स सेवा प्रदायकहरूको भूमिका: रेमिट्यान्स सेवा प्रदायकहरूले सामान्य सिद्धान्तहरूको कार्यान्वयनमा सक्रिय रूपमा भाग लिनुपर्छ।

ख. सार्वजनिक अधिकारीहरूको भूमिका: सार्वजनिक अधिकारीहरूले सार्वजनिक नीति आदि प्राप्त गर्न के गर्ने भन्ने कुराको मूल्याङ्कन गर्नुपर्छ। ममकोवि

डि. आर्जेम। गकररनाममकममककतिमिनिवावरवेवत किटकउनीसकटल्याण्डउतपततिजडवाररमगपडरिनघ।कपकोलेसजोखिममा आधारित निरदेशिका प्रकाशित

MVTS सँग सम्बन्धित सम्पत्ति शुद्धीकरण र आतंकवादी वित्तपोषण ML/TF जोखिमहरू विरुद्ध लड्न जोखिम-आधारित दृष्टिकोण लागू गर्न देशहरू र वित्तीय संस्थाहरूलाई मद्दत गर्न पैसा वा मूल्य स्थानान्तरण सेवाहरूको लागि दृष्टिकोण।

- MVTS प्रदायकहरूले वित्तीय प्रणाली र वित्तीय समावेशीकरणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्छन्, तर तिनीहरू ML/TF दुरुपयोगको जोखिममा पनि छन्।
- RBA ले प्रत्येक MVTS प्रदायकले निम्त्याउने जोखिमहरूको समानुपातिक रूपमा ML/TF प्रतिरोध गर्ने उपायहरू आवश्यक गर्दछ।
- यो मार्गदर्शन मुख्यतया गैर-बैंकिङ MVTS प्रदायकहरूको लागि हो तर सम्पूर्ण क्षेत्रमा लागू हुन्छ।

- यसले MVTs सँग सम्बन्धित ML/TF जोखिमहरूको मूल्याङ्कन गर्दा विचार गर्नुपर्ने कारकहरूको रूपरेखा प्रस्तुत गर्दछ, जसमा समावेश छन्:
  - ग्राहक आधार र कारोबारको प्रकार
  - भौगोलिक पहुँच र व्यापार मोडेल
  - प्रस्ताव गरिएका उत्पादन र सेवाहरू
  - आन्तरिक नियन्त्रण र जोखिम व्यवस्थापन अभ्यासहरू
- यसले मूल्याङ्कन गरिएका जोखिमहरूको आधारमा जोखिम न्यूनीकरण उपायहरू सिफारिस गर्दछ, जस्तै:
  - ग्राहकको उचित परिश्रम र KYC प्रक्रियाहरू
  - कारोबार अनुगमन र शंकास्पद गतिविधिको रिपोर्टिङ
  - रेकर्ड राख्ने र जानकारी आदानप्रदान गर्ने
  - कर्मचारी तालिम र जागरूकता

४.३.२ एनबीएफआईसँग सम्बन्धित प्रावधानहरू

समग्र वित्तीय प्रणालीमा गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरूको संरचना विश्वव्यापी रूपमा बढ्दै गइरहेको छ। विश्व बैंक समूहले सेवा नपाएका र सेवा नपाएका ग्राहकहरूलाई वित्तीय सेवा प्रदान गर्न गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरूको महत्त्वलाई रेखांकित गर्दछ, द्रुत रूपमा विकसित वित्तीय क्षेत्रमा नियामक निश्चितताको आवश्यकतालाई जोड दिन्छ। यसले चार प्रमुख नियामक उद्देश्यहरूलाई विचार गर्दै नियमनमा तालमेल र व्यापार-अफहरू पहिचान गर्न I-SIP भनिने संरचित रूपरेखा प्रस्ताव गर्दछ:

- **समावेशीकरण:** पहुँच, प्रयोग, गुणस्तर, र ग्राहक कल्याण/प्रभाव प्रवर्द्धनमा ध्यान केन्द्रित गर्दै।
- **स्थिरता:** व्यक्तिगत NBFIs प्रदायक र समग्र वित्तीय प्रणालीको सुरक्षा र सुदृढता सुनिश्चित गर्ने।
- **सुरक्षा:** औपचारिक वित्तीय सेवाका प्रयोगकर्ताहरूलाई हुने हानि रोक्ने।
- **निष्ठा:** वित्तीय प्रणालीको आपराधिक शोषण रोक्ने।

एनबीएफआईहरूमा बासेलका मुख्य सिद्धान्तहरूको प्रयोगको बारेमा विभिन्न क्षेत्रहरूमा छलफल गरिएको छ:

- **इजाजतपत्र र अनुमतियोग्य गतिविधिहरू:** वित्तीय सहकारी र लघुवित्त संस्थाहरू (MFIs) को लागि पूँजी आवश्यकताहरू र विशिष्ट मुद्दाहरू जस्ता कारकहरूलाई विचार गर्दै, NBFIs गतिविधिहरूको दायरा र जटिलताको आधारमा आवश्यकताहरू मिलाउने।

- संस्थागत सुशासन:संस्कृति र मूल्यमान्यतासँग मिल्दोजुल्दो सुनिश्चित गर्ने, गैर-बैंकिङ वित्तीय संस्थाहरूको लागि विशिष्ट शासन संरचनाहरू बुझ्ने र राम्रो शासन अभ्यासहरूमा मार्गदर्शन प्रदान गर्ने।
- पूँजी पर्याप्तता आवश्यकताहरू:समूह-आधारित पूँजी पर्याप्तता अनुपात जस्ता विशिष्ट उपायहरू कार्यान्वयन गर्ने र उच्च पूँजी आवश्यकताहरू भएका कमजोरीहरूलाई सम्बोधन गर्ने। सहयोग र सहकार्य:नियामक बोझ कम गर्न र जानकारी साझा गर्न नियामकहरू र गैर-बैंकिङ वित्तीय संस्थाहरू बीच औपचारिक र अनौपचारिक व्यवस्थालाई प्रोत्साहन गर्ने।
- पर्यवेक्षकीय दृष्टिकोणहरू:बाह्य लेखा परीक्षक र प्रविधिको प्रयोगसँगै सामूहिक पर्यवेक्षण र सहायक पर्यवेक्षण जस्ता वैकल्पिक विधिहरूको प्रयोग गर्ने। सञ्चालन जोखिम:तेस्रो पक्षसँग सम्बन्धित जोखिमहरूलाई नीति, प्रक्रिया र पर्यवेक्षक र ग्राहकहरूप्रति NBFİ को जवाफदेहिता मार्फत सम्बोधन गर्ने।
- एएमएल/सीएफटी:कम जोखिमयुक्त उत्पादनहरूको लागि सरलीकृत ग्राहक उचित परिश्रम उपायहरूलाई अनुमति दिँदै, अनुपालनको लागि समानुपातिक वा जोखिम-आधारित दृष्टिकोण अपनाउने।
- उपभोक्ता संरक्षण:उपभोक्ता संरक्षण व्यवस्थापन गर्न र जोखिमहरू प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न आन्तरिक नियन्त्रणहरू, सूचना प्रविधि प्रणालीहरू र नीतिहरू कार्यान्वयन गर्ने।

समग्रमा, मुख्य नियामक उद्देश्यहरूसँग समानुपातिक नियमन मार्फत गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरू दिगो, जिम्मेवारीपूर्वक सञ्चालन हुने र उपभोक्ता विश्वासमा योगदान पुर् याउने कुरा सुनिश्चित गर्ने कुरामा ध्यान केन्द्रित गरिएको छ।

५. क्षमता अभिवृद्धि

NBFISD लाई विभिन्न संस्थाहरूको निरीक्षण र सुपरिवेक्षण गर्ने कार्यादेश दिइएको छ जुन रेमिट्यान्स कम्पनीहरू, मनी चेन्जरहरू, विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्राप्त अन्य संस्थाहरू, साथै NCBL, HIDCL र हायर पर्चेज कम्पनीहरू जस्ता NBFISD हरू समावेश छन्। विभागले आफ्नो कार्यादेश प्रभावकारी रूपमा पूरा गर्न आफ्ना कर्मचारीहरूको निरन्तर क्षमता विकासलाई प्राथमिकता दिनु महत्त्वपूर्ण छ। कर्मचारी सदस्यहरूलाई ज्ञान निर्माण र सीप अभिवृद्धि गर्न मद्दत गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय र घरेलु दुवै तालिमहरू प्रदान गरिन्छ। यसबाहेक, विभागका सहकर्मीहरू बीच अनुभव र ज्ञान बाँड्ने उद्देश्यले ज्ञान साझेदारी कार्यक्रमहरू आयोजना गरिन्छ। त्यस्तै गरी, सम्बन्धित क्षेत्रहरूमा मुद्दाहरू र जोखिमहरू बुझ्नका साथै सम्बन्धित ऐन, नियम, निर्देशन र परिपत्रहरूको बारेमा जागरूकता बढाउन सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरू आयोजना गरिन्छ।

५.१ कर्मचारीहरूको लागि घरेलु तालिम

तालिका १३: घरेलु तालिमहरूको विवरण

एसएन	तालिम	सहभागीहरूको संख्या NBFISD बाट	संख्या दिनहरू
१	NFRS तालिम	२	१
२	जोखिममा आधारित आन्तरिक लेखापरीक्षण	१	५
३	नेपालमा AML CFT व्यवस्था	२	५
४	संगठनमा नैतिकता र व्यवहार	१	२
५	SIS सञ्चालन र प्राविधिक मामिलाहरू	१	३
६	नेपालमा समष्टिगत आर्थिक व्यवस्थापन	१	६
७	केन्द्रीय बैंकिङ तालिम	१	६
८	जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण	३	६
९	अनुसन्धान पद्धति र प्रतिवेदन लेखन	१	६
१०	केन्द्रीय बैंकिङ अधिकारीका लागि तालिम	१	६
११	समष्टिगत आर्थिक मोडेलिङ र पूर्वानुमान	१	६
१२	विभागीय स्तरको निर्णय प्रक्रियामा केन्द्रीय बैंकको कानून र प्रयोग	१	३
१३	व्यवस्थापन विकास कार्यक्रम	२	६
१४	जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण	२	६
१५	संगठनमा नैतिकता र व्यवहार	१	२

१६	केन्द्रीय बैकिङ तालिम	१	६
१७	योजना, बजेट र जोखिम व्यवस्थापन	१	३
१८	संगठनात्मक व्यवहार	१	४
१९	नेपालमा विदेशी मुद्रा व्यवस्थापन	१	३
२०	सचिवालय प्रशिक्षण	१	३
२१	नेपालमा भुक्तानी र भुक्तानी प्रणालीमा साइबर सुरक्षा समस्याहरू	१	३
२२	प्रोटोकल व्यवस्थापन	१	२

५.२ कर्मचारीहरूको लागि अन्तर्राष्ट्रिय तालिम (आर्थिक वर्ष २०२३/२४)

तालिका १४: अन्तर्राष्ट्रिय तालिमहरूको विवरण

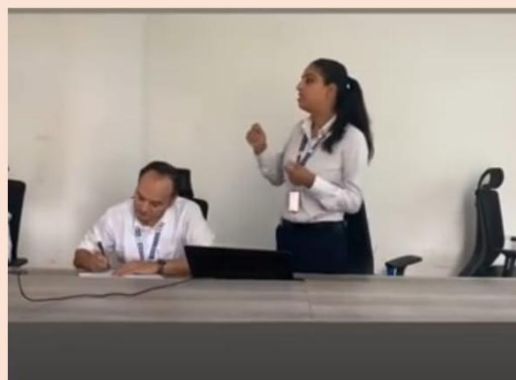
एसएन	तालिमको नाम	संख्या सहभागीहरू NBFISD बाट	संख्या दिनहरू	को मोड तालिम
१	जलवायु परिवर्तन कार्यक्रम अन्तर्गत वित्तीय जोखिमहरूको पर्यवेक्षी मूल्याङ्कन	१	४	व्यक्तिगत रूपमा
२	SEACEN-BSP-FDIC कोर्स मा डिजिटल बैकिङको नियमन र सुपरिवेक्षण	१	४	व्यक्तिगत रूपमा
३	राष्ट्र बैंकका कर्मचारीहरूका लागि केन्द्रीय बैकिङ तालिम	१	५	व्यक्तिगत रूपमा
४	BOK-KPP कार्यक्रम अन्तरिम सेमिनार	१	६	व्यक्तिगत रूपमा
५	सीमापार भुक्तानी र डिजिटल मुद्राहरू सम्बन्धी SEACEN-CPMI कोर्स: प्रविधिको प्रतिज्ञा	२	४	व्यक्तिगत रूपमा
६	नेपाल राष्ट्र बैंकका अधिकारीका लागि श्रीलंकाको केन्द्रीय बैंकको कार्यप्रणालीको सिंहावलोकन।	१	५	व्यक्तिगत रूपमा
७	प्राथमिक कृषि सहकारी संस्थाको लागि व्यवसाय विकास योजना	२	४	व्यक्तिगत रूपमा
८	बैंकिङ सुपरिवेक्षण सम्बन्धी १८औं EMEAP-BCBS-FSI एशिया - प्रशान्त उच्चस्तरीय बैठक	१	२	व्यक्तिगत रूपमा
९	जलवायु जोखिम लचिलोपन/दिगो वित्त सम्बन्धी आसियान मूल पाठ्यक्रम	१	३	व्यक्तिगत रूपमा
१०	नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी तालिम कार्यक्रम	१	५	व्यक्तिगत रूपमा
११	कृषि-मूल्य श्रृंखला वित्तपोषण	२	४	व्यक्तिगत रूपमा
१२	व्यवस्थापन रणनीतिहरू लाई विकास गर्नु उपभोक्ता सहकारी संस्थाहरू	१	४	व्यक्तिगत रूपमा

५.३ ज्ञान साझेदारी कार्यक्रमहरू (आर्थिक वर्ष २०२३/२४ - विभागीय)

तालिका १५: ज्ञान साझेदारी कार्यक्रमहरूको विवरण

एसएन	विषय	मिति (BS)	स्रोत व्यक्ति
१	सार्वक देशहरूमा मुद्रा परिवर्तक सम्बन्धी नीति र नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा जारी एकीकृत र निर्देशिकाहरू विदेशी मुद्रा विनिमय कारोबारको बारेमा	२०८०/०५/१३	सहायक निर्देशक सुप्रमा पौडेल
२	ITD सँगको समन्वयमा FXOL पूर्णाली स्तरोन्नति सम्बन्धी छलफल	२०८०/०९/०४	उपनिर्देशक रामनाथ पण्डित
३	नेपाल राष्ट्र बैंक, गैर-बैंक वित्तीय संस्था निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियम, २०८० मा छलफल	२०८०/१२/२०	उपनिर्देशक सचिनराज पिया
४	रेमिट्यान्स कम्पनीहरूको AML/CFT सुपरिवेक्षणको लागि एक म्यानुअल, २०८०	२०८१/०२/१४	उपनिर्देशक सचिनराज पिया

Glimpses of Knowledge Sharing

५.४ सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरू (आर्थिक वर्ष २०२३/२४)

तालिका १६: अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरूको विवरण

एसएन	नाम	सहभागी ts	स्रोत व्यक्तिहरू	स्थान
१.	निरीक्षणको क्रममा पहिचान गरिएका मुद्दाहरू, गर्नुपर्ने रिपोर्टिङ, AML/CFT र अन्य समसामयिक मुद्दाहरूको सम्बन्धमा रेमिट्यानस कम्पनीहरूको वरिष्ठ व्यवस्थापनसँग अन्तरक्रिया। (२०८१/०३/०७)	शीर्ष स्तर कार्यकारीहरूको रेमिट्यानस कम्पनीहरू	निर्देशक दीर्घा बहादुर रावल, उपनिर्देशक सचिन राज पिया	काठमाडौँ
२.	निरीक्षणको क्रममा पहिचान गरिएका मुद्दाहरू, गर्नुपर्ने रिपोर्टिङ, AML/CFT र अन्य समसामयिक मुद्दाहरूको सम्बन्धमा मनीचेन्जर कम्पनीहरूका कर्मचारीहरूसँग अन्तरक्रिया। (२०८०/१२/१२)	कार्यकारीहरू र कर्मचारीहरू पैसाको परिवर्तनकर्ताहरू	उपनिर्देशक मनोज पोखरेल, सहायक निर्देशक निशान हिटाङ	पोखरा
३.	निरीक्षणको क्रममा पहिचान गरिएका मुद्दाहरू, गर्नुपर्ने रिपोर्टिङ, AML/CFT र अन्य समसामयिक मुद्दाहरूको सम्बन्धमा मनीचेन्जर कम्पनीहरूका कर्मचारीहरूसँग अन्तरक्रिया। (२०८०/०९/११)	कार्यकारीहरू र कर्मचारीहरू पैसाको परिवर्तनकर्ताहरू	उपनिर्देशक सचिन राज पिया, सहायक निर्देशक सफल श्रेष्ठ	वीरगञ्ज
४.	विभागीय तथा प्रदेश कार्यालयका कर्मचारीहरूलाई नियामक प्रावधानहरूको सम्बन्धमा तालिम र पर्यवेक्षकीय मुद्दाहरू (२०८०/०६/०५)	राष्ट्रिय बैंकका कर्मचारीहरू	उपनिर्देशक मनोज पोखरेल, उपनिर्देशक सचिन राज पिया	काठमाडौँ
५.	FXOL रिपोर्टिङमा विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाका कर्मचारीहरूलाई तालिम (२०८०/०५/०८)	कर्मचारीहरू र कार्यकारीहरू इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरू	सहायक निर्देशक राम कृष्ण राई, सहायक निर्देशक निशान हिटाङ	विराटनगर

Glimpses of Interaction Program

सन्दर्भ सामग्रीहरू

- अन्तर्राष्ट्रिय बस्तीका लागि बैंक र विश्व बैंक (२००७)। सामान्य सिद्धान्तहरू
अन्तर्राष्ट्रिय रेमित्यान्स सेवाहरू/बासेल। जनवरी।
- कार्लोस इजागुइरे, जे. (२०१८)। गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरूको नियमन र सुपरिवेक्षण। विश्व बैंक।
वाशिंगटन डीसी, डिसेम्बर।
- वित्तीय स्थिरता बोर्ड (२०२३)। गैर-बैंक वित्तीय क्षेत्रमा विश्वव्यापी अनुगमन प्रतिवेदन
मध्यस्थता २०२३। डिसेम्बर।
- वित्तीय स्थिरता बोर्ड (२०२३)। गैर-बैंक वित्तीय मध्यस्थता २०२३ मा विश्वव्यापी अनुगमन
प्रतिवेदन। डिसेम्बर।
- अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष (२०२३)। विश्वव्यापी वित्तीय स्थिरता प्रतिवेदन: उच्च मुद्रास्फीति र
भूराजनीतिक जोखिमहरूको बीचमा वित्तीय स्थिरताको सुरक्षा। वासिङ्टन डीसी,
अप्रिल
- नेपाल राष्ट्र बैंक (२०२४)। वित्तीय स्थिरता प्रतिवेदन २०२२/२३। काठमाडौं, जुन

अनुलग्नकहरू

अनुसूची १: रेमिट्यान्स कम्पनीहरूबाट रेमिट्यान्स आप्रवाह

(अमेरिकी डलर मिलियन)

वर्ष	रकम
२०१८/१९	४,३४३.२२
२०१९/२०	४,२२८.४३
२०२०/२१	४,४२०.१२
२०२१/२२	४,५२९.२५
२०२२/२३	५,५३०.८६
२०२३/२४	६,२१२.७१

अनुसूची २: रेमिट्यान्स कम्पनीहरूबाट रेमिट्यान्स प्रवाह (MoM)

(अमेरिकी डलर मिलियन)

महिना	२०२२/२३	२०२३/२४
अगस्ट	४०२.७२	४५८.९९
सेप्टेम्बर	४५६.७९	४६१.३१
अक्टोबर	३४४.६८	५४१.२०
नोभेम्बर	४३३.९३	५४४.४२
डिसेम्बर	५०१.००	५५८.४९
जनवरी	५३५.२०	४९९.४९
फेब्रुअरी	४६१.३१	४७८.००
मार्च	४९४.२४	५५१.९९
अप्रिल	४७३.४९	५१२.२४
सक्छ	४६१.७५	५५१.८२
जुन	४७६.९०	४९८.६७
जुलाई	४८८.८५	५५६.०९ को सम्बन्धित उत्पादनहरू

अनुसूची ३: बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट रेमिट्यान्स प्रवाह

(अमेरिकी डलर मिलियन)

वर्ष	रकम
२०१८/१९	२,४७९.४५
२०१९/२०	३,३६८.८५

गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरूको पर्यवेक्षण प्रतिवेदन २०२३/२४

२०२०/२१	४,८२४.९७
२०२१/२२	४,७६७.६९
२०२२/२३	५,३५७.५९
२०२३/२४	५,४३५.१४

अनुसूची ४: बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट रेमिट्यान्स प्रवाह (MoM)		
(अमेरिकी डलर मिलियन)		
महिना	२०२२/२३	२०२३/२४
अगस्ट	४४१.५२	४५६.९६
सेप्टेम्बर	४६३.८६	४४२.२४
अक्टोबर	३६२.५२	४७४.२०
नोभेम्बर	४८६.४९	४६३.१२
डिसेम्बर	५१२.८१	४७८.७३
जनवरी	४१८.६४	४४७.४२
फेब्रुअरी	३९२.४४	४३७.०३
मार्च	४५५.२९	४६०.४७
अप्रिल	४४६.७९	४३१.८१
सकछ	४५८.८८	४५३.४८
जुन	४६१.२०	४२३.८९
जुलाई	४५७.१४	४६५.७९

अनुसूची ५: मनी चेन्जरद्वारा साटासाट गरिएको CFC	
(अमेरिकी डलर मिलियन)	
वर्ष	रकम
२०१८/१९	२९८.१०
२०१९/२०	२८९.६६
२०२०/२१	८९.०३
२०२१/२२	१२१.४३
२०२२/२३	२३१.६९
२०२३/२४	२१५.४९

अनुसूची ६: मनी चेन्जर (MoM) द्वारा साटासाट गरिएको CFC		
(अमेरिकी डलर मिलियन)		
महिना	२०२२/२३	२०२३/२४
अगस्ट	६,९९७	११.०६
सेप्टेम्बर	१७.००५	१३.२८
अक्टोबर	२७.५३२	३९.४५
नोभेम्बर	२२.०६२	३२.५४
डिसेम्बर	२१.३८०	१७.७२
जनवरी	२१.३८०	१३.५७
फेब्रुअरी	२४.०३३	१२.३७
मार्च	२५.०१५	२२.३८
अप्रिल	२८.५५५	२२.४१
सक्छ	१७.३२१	१४.१३
जुन	८.९७३	८.१५
जुलाई	११.४९१	८.२३

अनुसूची ७: होटलहरूले प्राप्त गरेको CFC		
(अमेरिकी डलर मिलियन)		
वर्ष	रकम	
२०१८/१९	१२.१७	
२०१९/२०	२३.११	
२०२०/२१	२.६०	
२०२१/२२	१२.१७	
२०२२/२३	२७.६३	
२०२३/२४	४०.४४	

अनुसूची ८: ट्राभल एजेन्सीहरूले प्राप्त गरेको CFC		
(अमेरिकी डलर मिलियन)		
वर्ष	रकम	
२०१८/१९	१८६.५५	
२०१९/२०	१२९.१८	
२०२०/२१	२०.५३	
२०२१/२२	३२.०९	

२०२२/२३	९०.९९
२०२३/२४	११३.४५

अनुसूची ९: ट्राभल एजेन्सीहरू (MoM) द्वारा प्राप्त CFC

(अमेरिकी डलर मिलियन)

महिना	वर्ष २०२२/२३	वर्ष २०२३/२४
अगस्ट	३.७९	४.४५
सेप्टेम्बर	५.५८	७.८७
अक्टोबर	८.८९	१२.५६
नोभेम्बर	१०.३०	१३.६५
डिसेम्बर	७.५२	१०.७०
जनवरी	५.४७	७.७२
फेब्रुअरी	६.६२	८.०२
मार्च	१०.५९	१२.२४
अप्रिल	१०.७४	१४.०२
सक्छ	९.३३	९.७२
जुन	६.९२	६.७१
जुलाई	५.२३	४.९१

अनुसूची १०: ट्रेकिङ एजेन्सीहरूले प्राप्त गरेको CFC

(अमेरिकी डलर मिलियन)

वर्ष	रकम
२०१८/१९	९१.९२
२०१९/२०	५९.५५
२०२०/२१	१७.१२
२०२१/२२	४०.२५
२०२२/२३	८८.३९
२०२३/२४	९७.२४

अनुसूची ११: ट्रेकिड एजेन्सीहरू (MoM) द्वारा प्राप्त CFC		
(अमेरिकी डलर मिलियन)		
महिना	वर्ष (२०२२/२३)	वर्ष (२०२३/२४)
अगस्ट	५.२२	५.१२
सेप्टेम्बर	८.९१	१०.३८
अक्टोबर	१०.११	१३.९७
नोभेम्बर	७.६०	८.१९
डिसेम्बर	४.८२	४.७३
जनवरी	३.८८	४.९८
फेब्रुअरी	५.२१	६.५६
मार्च	१५.५१	१२.८३
अप्रिल	११.९३	१३.४४
सक्छ	६.५०	७.१५
जुन	५.१५	४.९५
जुलाई	३.३६	४.६१

अनुसूची १२: एयरलाइन्सको विदेशी मुद्रा कारोबार			
(अमेरिकी डलर मिलियन)			
वर्ष	बिक्री		स्वदेश फिरती
	एयरलाइन्स	कार्गो	
२०१८/१९	२३४.३४	२.१७	२१.६९
२०१९/२०	१५०.४९	२३१.०४	२१४.७७
२०२०/२१	७८.०८	३.५९	४.१६
२०२१/२२	१३९.२६	४.१५	४.५७
२०२२/२३	१६८.५७	२.८३	६.३९
२०२३/२४	२२१.७३	४.६९	१०.१२

अनुसूची १३: कार्गोको विदेशी मुद्रा कारोबार		
(अमेरिकी डलर मिलियन)		
वर्ष	कुल बिक्री	स्वदेश फिरती
२०१८/१९	१९.००	१५.४१
२०१९/२०	६६.२०	४८.८५

गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरूको पर्यवेक्षण प्रतिवेदन २०२३/२४

२०२०/२१	५३.१८	३१.६६
२०२१/२२	२७.३०	९.५५
२०२२/२३	८.९९	६.५६
२०२३/२४	७.१५	५.४१

अनुसूची १४: अन्य व्यवसायहरूले प्राप्त गरेको CFC (अमेरिकी डलर मिलियन)		
वर्ष	रकम	
२०१८/१९	११.२८	
२०१९/२०	६.३६	
२०२०/२१	४.६३	
२०२१/२२	१५.२०	
२०२२/२३	७.०८	
२०२३/२४	५.७८	

***